

Alman sanatçısı Georg Löwel'in, 1967 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesine armağan edilen, yağlı boya yapıtından. Tablo, S. B. F., İskân ve Şehircilik Enstitüsünde asılıdır.

PROF. ERNST REUTER

Prof. Fehmi YAVUZ

GİRİŞ :

Prof. Ernst Reuter 1938-1939 ders yılında Siyasal Bilgiler Fakültesine (o zamanki adıyla Siyasal Bilgiler Okulu'na, ya da Mülkiye'ye) öğretim üyesi olmuştur. Okulun Müdürü Prof. Emin Erişirgil (Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin de Dekanı idi) Şehirciliğin de müessesede okutulan dersler arasında yer almasını istiyordu. Ancak Şehircilik, biri teknik ve ötekisi sosyo-ekonomik olmak üzere iki ayrı açıdan ele alınabilirdi. Teknik alana mühendis ve mimar yetiştiren, sosyo-ekonomik alana ise siyasal bilimler eğitimi yapan müesseselerin ağırlık vermesi gerekli idi. Günümüzde tartışmasız benimsenen bu görüş ve anlayış ise İkinci Cihan Savaşından önce gereği kadar olgunlaşmamış bulunuyordu.

Emin Erişirgil bir deneme olmak üzere Alman Şehircilik Uzmanı Martin Wagner'i üç konferans vermek üzere okula dâvet etti. Konferansların konuları: «Şehircilikte Sermayenin Rolü», «Şehircilikte Makinanın Rolü», «Şehircilikte Organizasyonun Rolü» idi. (1) Bunların büyük bir ilgi görmesi üzerine Müdür Erişirgil Şehircilik için sürekli bir öğretim üyesi bulma çabasını yoğunlaştırdı. Yüksek Mimar olan M. Wagner böyle bir görevi kendi durumuna uygun bulmayınca E. Reuter'in adaylığı ortaya çıktı. Birinci Cihan Savaşından sonra bir süre Berlin'de talebe Müfettişliği yapan ve o sırada Yüksek Öğretim Genel Müdürü bulunan Cevat Dursunoğlu'nun da Reuter'in bu göreve alınmasında önemli rolü olmuştur. Cevat Dursunoğlu Talebe Müfettişliği sırasında Reuter'

(1) Bu konferanslar Siyasî İlimler (Mülkiye) Dergisinin sıra ile şu sayılarında yayınlanmıştır.

— Yıl VII, No. 78, Eylül 1937
— Yıl VII, No. 80, Kasım 1937
— Yıl VII, No. 81, Aralık 1937.

in adını duymuştu. Ankara'da zaman zaman kendisiyle buluşup görüşüyordu.

Reuter Şehircilik Dersini okutmağı kabul etti; bir de Şehircilik Enstitüsü kurması, okulla yaptığı anlaşmaların hemen hepsinde yer almıştır. Reuter, 1946 Kasımında memleketimizden ayrılıncaya kadar Şehirciliğin yanında bir de Mahallî İdareler Maliyesi Dersi okutmuş ve o zaman Siyasal Bilgiler Okulunun çatısı altında yapılan Kaymakamlık Kurslarının her döneminde bir düzine kadar konferans vermiştir. Şehircilik Enstitüsü'nü ise tüzüğünü hazırlayıp olgunlaştırdığı halde kuramamıştır.

Reuter'in hayatını ve şahsiyetini aşağıdaki plâna göre inceleyeceğiz.

- I — Biyografisi,
- II — Türkiye'deki özel yaşantısı,
- III — Yaptığı işler,
- IV — Eserleri (yapıtları),
- V — Şahsiyeti,
- VI — Sonuç.

Yazı ilerledikçe görüleceği üzere, Reuter hakkında çok şey söylemiş ve yazılmıştır. Onun hakkında yazılmış ve hayatını, eserlerini, direnme gücünü, yalnız Alman milletinin değil, insanlığın mutluluğu için verdiği savaşları dile getiren yarım düzine kadar kitap vardır. Almanca olan bu kitapların hemen hepsinin başlığında Reuter adı ile özgürlük sözcüğü birarada yer almıştır.

Bu yazıda Reuter'in bütün hayatını incelemek söz konusu değildir. Bize göre iki Reuter vardır.

- 1 — Politikacı Reuter
- 2 — Profesör Reuter

Reuter'in hayatını bir sandöviçe benzetebiliriz. İşte Profesör Reuter sandöviç ekmeğinin arasına katkı olarak girmiştir. Ekmeğin iki kanadı ise İkinci Cihan Savaşından önceki ve sonraki politikacı Reuter'i temsil eder. Bu konuda başka açıdan bir yargıda bulunmak gerekirse, politikacı Reuter Almanların, Profesör Reuter ise Türklerin'dir, demek yanlış olmaz. Gerçekten Reuter'in sekiz yıl süren Profesörlüğü Türkiye'de başlar ve biter. Ancak Prof. Reuter ile Politikacı Reuter arasında sandöviçte kullanılan ekmeğe katkı arasındaki ilişkiye benzeyen sıkı bir bağlantı vardır.

Biz Prof. Reuter'i ele almak istiyoruz. Şimdiye kadar Prof. Reuter hakkında anma günlerinde bazı şeyler söylendi ve ufak çap-

ta yayınlar yapıldı. Biz ölümünün 15, Siyasal Bilgiler Okulun'da göreve başlamasının 30 uncu yıldönümü olan 1968 yılını oldukça ayrıntılı bir yazı ile değerlendirmeye çalışacağız. Bunu yaparken ağırlığın Türkiye'deki, özellikle Siyasal Bilgiler Okulundaki çalışmaları çevresinde toplanacağını söylemek isteriz. Kendisiyle dört yıla yakın bir süre, önce Asistan, sonra da Doçent olarak çalışmam, bana hem böyle bir yazı hazırlamak sorumluluğunu yüklemekte, hem de Türkiye'deki kaynaklarla, elimin altındaki malzemeyi değerlendirmek fırsatını vermektedir.

Gerçekten bu yazıda fırsat düştükçe Prof. Reuter'in şimdiye kadar hiç yayınlanmamış ve değinilmemiş olan mektuplarına ve uzman olarak çalıştığı Bakanlıkların, Siyasal Bilgiler Okulu'nun dosyalarında bulunan belgelere, bazı anılara geniş yer verilecektir. Şahsiyeti ve sonuç kesimlerinde ise Profesör ve politikacı Reuter karmasını canlandıran bir portrenin yakın bir çalışma arkadaşı, bir Türk tarafından çizilmesi denenecektir. Bu son iki kesimde mümkün olan her kaynaktan faydalanmanın gerekli olduğu kendiliğinden anlaşılır.

BİRİNCİ KESİM

ERNST REUTER'İN BİYOGRAFİSİ (2)

Bu başlık altında hiçbir yargıda bulunmadan ve değerlendirme yapmadan, doğumundan ölümüne kadar biyografisini veriyoruz.

Günler :	Olaylar :
29.7.1889	Apenrade (Schleswig-Holstein) de doğdu. Apenrade Birinci Cihan Savaşından sonra Danimarka topraklarına katılmıştır.
1907	Orta tahsilini Leer (Ostfriesland) da bitirerek olgunluk diplomasını aldı.
1907 - 1912	Marburg, Münich ve Münster Üniversitelerinde Tarih, Coğrafya, İktisat ve Almanca tahsil etti.

(2) 1947 yılı başına kadarki dönemin hazırlanmasında Siyasal Bilgiler F. ile Ulaştırma Bakanlığında bulunan Özlük dosyalarından, ve kendi yazdığı biyografiden (Lebenslauf) büyük ölçüde faydalanılmıştır. Söz konusu biyografi Ernst Reuter : **Aus Reden Und Schriften**, Herausgegeben von Hans E. Hirschfeld und Hans J. Reichhardt, Colloquium Verlag Berlin, s. 9-10'da yayınlanmış bulunuyor. Bu kitap ölümünün 10 nuncu yıldönümü olan 29 Eylül 1963 de satışa çıkarılmıştır.

<u>Günler :</u>	<u>Olaylar :</u>
1912	Marburg'da Devlet imtihanını verdi.
1912 - Sonbahar	Alman Sosyal Demokrat Partisine girdi.
1913 - 1914	Bu partinin merkezî eğitim komisyonunda konferansçı ve yazar olarak görev aldı.
1914 - 1915	Tanınmış bazı kimselerle savaşa karşı olan Yeni Vatan «Neues Vaterland» Derneğini kurdu. Ve bu derneğin sekreteri oldu. Antimilitarist olan bu dernek sonradan yüksek askerî makamlar tarafından kapatıldı.
1915	Askere alındı ve Galicya Cephesine gönderildi.
1916	Sol kalçasından yaralanarak Ruslara esir düştü.
1918 - Temmuz	Volga Almanları Sovyet Cumhuriyeti'nin Komiseri (Birinci Başkanı) oldu ve ihtilâlin öncülerıyla işbirliği yaptı.
1918 - Aralık	Almanya'ya döndü.
1918 - 1921	Alman Komünist Partisinin önce Berlin Bölgesi Sekreteri ve sonra Parti Genel Sekreteri oldu.
1921	Alman Komünist Partisinden ayrıldı.
1923	Alman Sosyal Demokrat Partisine döndü.
1927	İkinci defa evlendi.
1922 - 1926	Parti Gazeteleri olan «Özgürlük» (Freiheit) ve «İleri» de (Vorwaerts) redaktörlük yaptı.
1929	Şehircilik sorunlarını incelemek için Amerika'da bir gezi yaptı.
1925 - 1931	Berlin Belediye Meclisi Üyesi oldu ve Berlin Ulaştırma İşlerinin başına getirildi.
1931 - 1933	Magdeburg Belediye Başkanlığı.
1932 - Temmuz	Magdeburg'dan Alman Parlamentosuna (Reichstag) üye seçildi.
1933 - 1934	İki kez Lichtenburg Temerküz Kampına tıklandı.

Günler :Olaylar :

1933 - Mart

NAZİ'ler tarafından Magdeburg Belediye Başkanlığından uzaklaştırıldı.

1935 - Ocak

Almanya'dan ayrılarak Hollanda'ya geçti, ve oradan Londra'ya gitti

11.3.1935

Prof. F. Baade telgrafla Ankara'da kendi durumuna uygun bir uzmanlık işi olduğunu bildirdi.

3.5.1935

Ankara'ya gitmek üzere Londra'dan ayrıldı.

4.6.1935

Ankara'ya geldi.

4.6.1935

Tarife uzmanı olarak İktisat Vekâleti ile anlaşmasını imzaladı.

15.11.1938

Siyasal Bilgiler Okulunda Şehircilik Dersini okutmaya başladı.

4.1.1939

Siyasal Bilgiler O. Müdürü ile ilk anlaşmasını imzaladı.

1.6.1939

Yeni kurulan Ulaştırma Bakanlığına geçti.

10.5.1940

Ulaştırma Bakanlığı, anlaşmasının sona erdiğini ve yenilenmeyeceğini kendisine bildirdi.

1.12.1944/10.1.1945

Sağ diz oynadığındaki iltihap (Piyarthrose) dolayısıyla Ankara - Numune Hastahanesinde 40 gün yattı.

15.2.1945

Tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Türk Vatandaşlığına girmeden, Siyasal Bilgiler O. da çalışmaya devam etmesine izin verildi.

19.9.1946

Tarihli dilekçesinde memleketine dönmeğe karar verdiğini, anlaşmasını yenilemeyeceğini okul Müdürüne bildirdi.

4.11.1946

Ege vapuru ile İstanbul'dan ayrıldı.

1946 - 1948

Berlin'de Belediye Meclisi üyesi, (Ulaştırma, Gaz, Elektrik, Su işlerinin başına getirildi).

24.6.1947

Berlin Belediye Meclisi tarafından Belediye Başkanı seçildi. Rus İşgal Kuvvetleri Komutanının vetosu yüzünden bu göreve başlatılmadı.

Günler :	Olaylar :
5.12.1948	Berlin'in Doğu ve Batı diye ikiye ayrılmasından sonra Belediye Başkanlığını yapmağa başladı.
1949 - Mart	Belediye Başkanları Birliğinin dâveti üzerine Amerika'ya gitti. (The United Conference of Mayors).
1951 - Şubat-Mart	«American Democratic Action» nin dâveti üzerine Amerika'ya gitti.
1953	Ford Vakfının ve öteki Amerikan Yardım Kuruluşlarının dâveti üzerine Amerika'ya gitti.
18.1.1951	Yeniden Berlin Belediye Başkanı seçildi.
1948 - 1949	Bonn'da bulunan Parlamento Danışma Kurulunda Berlini temsil etti.
1949 - 1953	Federal Senato'da Berlin'i temsil etti ve Senato'nun «Tüm Alman Sorunları Komisyonuna» Başkanlık etti.
1949 - 1953	Alman Belediyecilik Dernekleri Birliğine Başkanlık etti.
1946 - 1953	Berlin, Bonn, Hanover'deki Sosyal Demokrat Partisi Teşkilâtında önemli görevler aldı.
29.9.1953	Ölümü.

İKİNCİ KESİM

TÜRKİYE'DEKİ ÖZEL YAŞANTISI :

Reuter'in Türkiye'deki yaşantısını ayrı bir başlık altında incelemek zorunluğunu duyduk. Onun yaşantısının bu kesimini ötekilerden ayırarak incelememizin nedenini şöyle özetleyebiliriz :

- Reuter'in Türkiye'ye gelmeden önceki ve memleketine döndükten sonraki yaşantısı çok ayrıntılı bir biçimde incelenmiş ve onun hakkında yayınlanan kitaplarda yer almıştır. Üstelik bizim bu konuda birinci el kaynaklara yeniden başvurmak çabası göstermemiz gereksizdir, bu çalışmanın amaçlarını çok aşar.
- Söz konusu yayınlarda Reuter'in Türkiye'deki yaşan-

tısına yeterince yer verilmemiştir. Birinci el kaynaklara da başvurarak bu boşluğu doldurmak olanaklarına biz sahip bulunuyoruz.

Reuter'in hayatı bir bütündür. O, özgürlük ilkesine, Alman milletine ve insanlığa hizmet etmek idealine bağlı, kendisini başarı ile kontrol edebilen bir sosyalistin hayatını yaşamıştır. Reuter maddî vasıtaları lüks ve konfor içinde yaşamak için bir amaç olarak değil, idealini gerçekleştirmeğe, çalışmasının verimini artırmağa, ailesine sıkıntısız bir hayat sağlamağa yarayan araçlar olarak görmüş ve kabul etmiştir.

Reuter'in portresini çizerken bu konu daha geniş bir açıdan aydınlanacaktır. Ancak onun bütün yaşantısını anlamak bakımından belki faydalı olur diye şu noktayı belirtmeği gerekli buluyoruz. Reuter hakkındaki Almanca yayınlarda onun ilk kez girdiği Lichtenburg Temenkûz Kampından Quaker'ler tarafından kurtarıldığı, İngiltere'de yine onlar tarafından barındırıldığı yazılmaktadır. Quaker denilen dinî tarikat mensupları sade ve gösterişsiz bir hayat yaşar, dinî merasimlerinde Papaz'ın öncülüğüne ihtiyaç duymazlar. Reuter'in böyle bir tarikata mensup olmadığı bilinmektedir. O, resmen bir tarikata kaydolmak isteseydim herhalde Quaker'liği seçerdim demiştir. Türkiye'deki, ondan önceki ve sonraki yaşantısının sade ve gösterişsizliği ile bu sözler arasında bir bağlantı kurabiliriz. Bu genel açıklamadan sonra Reuter'in Türkiye'deki yaşantısına geçelim.

Reuter'in yaşantısını incelemeye en dar anlam ile ailesinden başlayarak, daha geniş çevresine doğru gitmek istiyoruz. İki kez evlenen Reuter'in birinci karısından bir kızı ile bir oğlu, ikinci karısından ise bir oğlu vardır. Bunlardan kızı Hella Reuter ile ikinci karısından olan oğlu Edzard Ankara'ya gelmişlerdir. Ulaştırma Bakanlığındaki kendi imzasını taşıyan bir yolluk bildirisine göre oradan ayrılış ve Türkiye'ye geliş tarihleri şöyledir :

Şahıslar	Ayrıldığı yer ve tarih	Ankara'ya geliş T.
E. Reuter	Londra 3.5.1935	4.6.1935
Eşi Johanna Reuter	Hanover 6.8.1935	20.8.1935
Oğlu Edzard Reuter	» »	»

Kızı Hella Reuter 1939 yılında Ankara'ya gelmiştir. Büyük oğlu Gerd Reuter üvey annesi ve kardeşi ile İngiltere'ye gelmiş ve orada kalmıştır. Tahsiline devam ederken İngiliz uyruğuna geçen Gerd sonradan Harry adını almıştır. Harry'nin Türkiye'ye geldiği

ni ne babasından duyduk, ne de böyle bir işarete rastladık. Yalnız Ulaştırma Bakanlığında bulunan özlük dosyasındaki 19.6.1936 tarihli bir belgede kendisi ve ailesinin 4 üyesi (karısı ile üç çocuğu) hakkında bazı bilgiler verildikten sonra oğlu Gerd Reuter'in İngiliz tabiyetinde (müktesep) olduğu kaydı bulunmakta ve «halen İngiltere'de bulunmaktadır. Ailesini ziyaret için Türkiye'ye gelmesi muhtemeldir» denilmektedir. Hella Reuter 1949 yılında Almanya'ya dönmek suretiyle o da babasıyla üvey annesi ve kardeşi kadar onbuçuk yıl Türkiye'de kalmıştır.

Almanlarla Olan İlişkileri :

Almanlar derken, Alman Büyük Elçiliği mensuplarıyla bunun dışında kalanları ayırmak gerekiyor. Ankara'da ve belki Türkiye'de politik nedenlerle memleketinden ayrılan Reuter'den başka Alman yoktu. Ötekiler Etnik, şahsi nedenlerle, ya da uzman olarak Ankara'da (Türkiye'de) bulunuyorlardı. Bir ara yalnız İktisat Vekâletinde Reuter ile birlikte 10 Alman Uzman çalışmıştır. Ziraat Fakültesini Almanlar kurmuştu. Başta Rektör Prof. Falke olmak üzere bu Fakülte'de (o zaman adı Enstitü idi). Bir çok Alman görevli bulunuyordu. Hastahanelerde, öteki Yüksek öğretim kurumlarında, Bakanlıklarda da Alman doktorlar, öğretim üyeleri ve uzmanlar vardı.

Reuter'in Alman Büyük Elçiliği ile olan teması, pasaportunu yenilemek sınırını aşmamıştır. Reuter bir dostuna yazdığı mektupta «vatandaşlıktan çıkarmak ellerinde iken pasaportumu yenilemeğe devam etmelerinin nedenini anlayamıyorum» demiştir.

1947'de Reuter'in Berlin Belediye Başkanlığına adaylığı söz konusu olunca, Rus İşgal Kuvvetleri Komutanı bu olaydan vetosunu kullanmak için faydalanmak istemiş ve Hitler'in Reuter'e müsamaha ettiğini, bu adamın Von Papen ile bazı ilişkiler kurduğunu ileri sürmüştür. Von Papen'in oğlu babasının Reuter'i hiç görmediğini ve onunla tanışmadığını söylemiş, Reuter ise bu konu ile ilgili olmak üzere şöyle demiştir :

«Von Papen'i hiç tanımam. Onunla Almanya ve Türkiye'de ne tek kelime konuştum, ne de mektuplaştım. Onunla ve benzerleriyle, dolaylı ya da dolaysız biçimde hiç bir ilişkim olmadı. Bildiğim bir şey varsa o da, Büyük Elçilik mensuplarıyla düşüp kalkan Almanların benimle temasının yasaklanmış olmasıdır. Pasaport vermeyi reddetmek suretiyle Büyük Elçiliğin Türk Hükûmeti ya-

nında bir hoşnutsuzluk yaratmaktan çekinmek istemesini bu konuda bir neden olarak görmekteyim...» (3)

Bu sözlerden Reuter'in Ankara'daki Almanlarla olan ilişkisinin, NAZİ'lerden yana olmayan, Büyük Elçilik mensuplarıyla fazla düşüp kalkmayan kişilerle sınırlı olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Reuter'in en çok bulunduğu ve görüştüğü Almanların isimlerini veriyoruz: Ernst Praetorius, Prof. Landsberger, Weigert, Martin Wagner, Carl Ebert, Bruno Taut, Prof. Fritz G. Rohde, Prof. Neumark, Prof. Marchionini.

Klâsik Filoloji Profesörü olan F. Rohde, Reuter ile nasıl tanıştığını şöyle anlatıyor :

«Reuter'i 1935'i 1936 ya bağlayan günlerde tanıdım. O yıllarda hiç birimiz daha orada kalarak özlü çalışmalar yapıp yapamayacağımızı bilmiyorduk. Ancak bize emanet edilen eğitim değerlerini gerçekten koruyabileceğimizi açıkça bilirsek orada kalmamız mümkün olacaktı. O aylarda bir tanıdık bana, şu adamı görüyorsun ya, eski klâsikleri orijinallerinden okur, onunla muhakkak tanışmalısın, demişti. Bu adam, başından çok şeyler geçmiş olan Magdeburg Belediye Başkanı idi. Fakat başına gelenler onu hiç sarsmamıştı. Böylece E. Reuter ile hemen tanıştım.» (4)

F. Rohde klâsikleri okumak için düzenledikleri toplantılarda Reuter'in bu alandaki bilgisinin ne kadar derin olduğunu anladıklarını açıkladıktan sonra Türkiye'de öğrencileriyle yaptığı gezilerde Reuter ile olan arkadaşlığını öğrenen Yüksek İdarecilerden, Vali ve Kaymakamlardan gördüğü kolaylık ve ikram hakkında şu örneği veriyor :

«Bir gezintide Kaymakam gerçekten Reuter'in dostu olduğumuzu anlayınca yalnız beni değil, grubumuzda bulunan bütün öğrencileri ve Doçentleri mükellef bir akşam yemeğine dâvet etti. Bütün şehirde yeteri kadar büyük salon bulunmadığından masalar İstasyonun peronunda hazırlandı. Bu benim için unutulmaz bir olaydı. Orada ve başka yerlerde Reuter'in şerefine pek çok kadeh kaldırdık.»

(3) Willy Brandt Richard Lowenthal: Ernst Reuter Ein Leben Für Die Freiheit Verlegt Bei Kindler 1957, s. 312.

(4) Walther G. Oschilewski, Georg Rhode und Arno Scholz, Ernst Reuter, Arani Verlags GmbH/Berlin - Grunewald, s. 18.

Profesör Neumark «Türkiye ve E. Reuter» başlıklı yazısında Reuter'i Martin Wagner'in evinde tanıdığını, zamanla ve özellikle harp yılları içinde dostluklarının daha da güçlendiğini, onun şakayı hiç elden bırakmadığını, Almanya'da hukukun, özgürlüğün ve insanlığın yeniden egemen olacağına karşı inancının hiç bir zaman sarsılmadığını ve bu inancı çevresindekilere de aşılatabildiğini söylüyor. Bir araya geldiklerinde sıkıntılarını ve tasalarını kısa bir süre için olsun unutabilmek için Skat, (özellikle Almanya'da oynanan bir kâğıt oyunu) oynarlar ve bu oyun sırasında herkese bir şeref adı takarlarmış. Reuter'in şeref adının Generaloberreichspräsident (Devlet Başkanlığından da yüksek bir unvan) olduğunu söyleyen Neumark şöyle devam ediyor: «E. Reuter'e şakadan verdiğimiz bu unvanda Magdeburg'un eski Belediye Başkanının birgün Almanya'nın geleceğinde öncülük rolü alacağına olan inancımız yatmakta idi. Zaman sezilerimizde haklı olduğumuzu gösterdi.» (5)

Oturduğu Evler ve Almanyadan Gelen Ev Eşyası :

Reuter tek başına Ankara'da bulunduğu ilk günlerde Ankara Palasta kalmıştır. Orada ne kadar kaldığını bilmiyoruz. Ulaştırma Bakanlığındaki özlük dosyasında bulunan belgelerden Reuter'in Ağustos 1935 de Karanfil Sokak, No. 41: Avni bey Apartmanında oturmakta olduğu ve eşi ile küçük oğlunun Almanya'da bıraktıkları kullanılmış ev eşyasının o günlerde geldiği anlaşılmaktadır. Yine aynı dosyadaki bir listeden, gelen ev eşyasının 60 kalem olduğunu ve bazı kalemlerin 12 parçaya kadar yükseldiğini öğreniyoruz. Bir fikir edinmek üzere bazı eşyanın adını verelim: Şilte ve baş altı şiltesi (12 adet), ütü tahtası, çocuk oyuncağı (istasyon ve şümendüfer), skuter, hasır masa, elektrik sobası, çamaşır sepeti, yazı makinası, dikiş makinası, tablo (12 adet), bisiklet, buhar sobası, radyo, merdiven...

Reuter'in oturduğu ikinci ev Selânik Caddesi, No: 46; 3. ise, Bahçelievler Üçüncü Eniş (24. cü sokak) No: 14 dür. Reuter'le ilgili yazışmalarda, kendisinin mektuplarına, yazılarına koyduğu başlıklarda en çok son iki adres geçer.

G e z i l e r i

Reuter'in gezilerini, Türkiye'nin içinde ve dışında olmak üzere ikiye ayırmak gerekiyor. Türkiye'de kaldığı 11 yıla yaklaşan süre içinde Reuter, yıllık izinlerinden faydalanarak iki kez Balkan

(5) Edzard Reuter, **Ernst Reuter Ein Leben Für Freiheit Und Sozialismus**. Arani Verlag, Berlin. s. 27-31.

Ülkelerine gitmiştir. Ulaştırma Bakanlığındaki özlük dosyasında bulunan belgelerden öğrendiğimize göre Reuter 26 Eylül 1936 da başlayan bir Yunanistan gezisine çıkmıştır. Onun 1938 yazında bir Yugoslavya gezisi yaptığını ilgili belgelerden ve Emin Erişirgil'e yazdığı 8 Ağustos 1938 tarihli mektuptaki şu satırlardan öğreniyoruz: «Bu ay içinde benimle mektuplaşmak isterseniz şu adreste bulunacağım: Bled/Yugoslavya Hotel Pension, Mon Plaisir. 1 Eylül'den 10 Eylül'e kadar yolda olacağım ve 10 Eylül'den sonra tekrar Ankara'dayım.»

Reuter Türkiye içinde, iş ya da gezmek için pek çok gezi yapmıştır. Ulaştırma Bakanlığındaki özlük dosyasında iş ya da dinlenmek için yaptığı geziler, bunların süreleri, günleri hakkında ayrıntılı bilgi vardır. Örneğin Reuter uzmanlık çalışmalarıyla ilgili olmak üzere Akdenizde Payas ve Karadenizde Hopa arasındaki bütün limanlara pek çok kereler gidip gelmiştir. Ve başta İstanbul olmak üzere İzmir, Mersin, Trabzon limanları onun en çok uğradığı yerlerdir.

Reuter'in Şehircilikle ilgili ilk geziyi Halkevinde bir konferans vermek üzere Manisa'ya yaptığını, yine Ulaştırma Bakanlığındaki bir belgeden öğreniyoruz.

Reuter'in 1944 yılı sonlarına doğru Ödemiş'e yaptığı bir gezi hastalıkla sonuçlanmıştır. O zaman Başbakan bulunan Şükrü Saraçoğlu'nun doğum yeri olan Ödemiş'e Şehircilik uzmanlarından kurulu bir heyet gitmiş, Reuter'de buna katılmıştı. Dönüşte Reuter'in Ankara'daki Numune hastahanesine yatarak 40 gün tedavi görmesi gerekti. Bir örneği Siyasal Bilgiler F. de ki özlük dosyasında bulunan Sağlık Kurulu raporunda şöyle denilmektedir :

«Sağ diz oynadığındaki (Piyarthrose) dolayısıyla 1.12.1944 tarihinden 10.1.1945 tarihine kadar 13273 sayılı Protokol la hastahaneimizde tedavimiz altında kalmış ve bacağında alçı ve salâh ile çıkarılmıştır. 1.12.1944 tarihinden itibaren şimdilik iki ay istirahati ve hitamında tekrar muayenesi gerekir.»

O zaman hastahane ilgililerinin söylediğine göre Reuter Türkiye'de penisilin uygulanan ikinci olaydır. Penisilin İngiliz Büyükelçisinin yardımı ile sağlanmıştır. Penisilin gibi mucize bir ilâcın Numune hastanesinde uygulandığını öğrenen, Ankara'da ve komşu şehirlerde bulunan doktorlar akın akın geliyor ve hastayı görmek, etkiyi öğrenmek için kuyruğa giriyorlardı. Reuter ise penisilin uygulandıkça ağrıların bir eldivenin, ağır ağır sıyrılıp çıkarıldığı gibi vücudunu terkettiğini söylüyordu.

H o b i l e r i

Reuter'in hobileri arasında pul koleksiyonculuğu, kitaba, klâsiklere, müziğe olan merakı önemli yer alır. O içkilerden kırmızı şarabı tercih eder, ara sıra sigar içerdi. Bisiklet, şehir içindeki gezilerinde, iş yerine, hafta pazarlarına gidip gelmekte onun en çok faydalandığı araçtı. Başındaki koyu mavi bere onun sembolüydü. Ankara'da pek çok kimse Reuter'i koyu mavi bere ile bisiklete binen Alman olarak tanırdı. Reuter Yenişehir'de o zaman haftada bir kere ve Cumartesi günleri kurulan Yenişehir pazarına uğrayıp sebze ve meyve ihtiyacını görmeyi alışkanlık haline getirmişti. Eşi belli bir saatta pazarda bulunur, Reuter'de bisikletle oraya varınca alışverişlerini yaparlardı. Eve dönüşte Reuter file ve çantalardan bazılarını bisikletle taşır eşi de benzeri bir işi otobüsle yapardı.

Reuter özellikle kışın ve bazı pazartesi günleri ellerindeki kabartıları göstererek hafta tatilinde soba için yine odun kırdığını söylerdi.

Gelir Durumu :

Reuter cebindeki 10 Mark ile Almanya'dan ayrılarak Hollanda'ya geçmiştir. Bunu şu sözlerle özetlemişti: «Yalnız cebimdeki 10 markla canımı sınır dışına çıkarabildim,» Reuter'in Almanya'dan ayrılmasından sonraki 1935 yılının ilk yarısında İngiltere'deki dostlarından yardım gördüğü kendi sözlerinden ve öteki belgelerden anlaşılmaktadır.

İktisat Vekâletiyle yaptığı anlaşmanın 5. maddesinde şu hükümü buluyoruz :

«Vekâlet her ay bütün vergi ve resimler mütehassısa ait olmak üzere 1180 Türk lirası 29 kuruş ücret verecektir. Vekâlet mütehassısın eline geçen aylık ücretinin 1/5 ini Türkiye dışında istediği bir memlekete gönderebilmek imkânını temin edecektir.»

Yine anlaşma gereğince memleketinden getireceği eşyaya taşıma ücreti olarak 1500 lira ödemeyi Bakanlık kabul etmiş bulunuyordu.

Özel dosyasındaki belgelere göre Reuter Londra'da iken 800 lira yolluk avansı almış ve mahsup sonunda karısı ile kendisine 250 şer, oğluna da 150 lira yolluk ödenmiştir.

Anlaşmada her ay verilmek üzere gösterilen rakkam net 800 TL. nin karşılığıdır. O zamanki ücret baremleri gözönünde bulundurulursa 800 TL. nin hiç bir kamu personelinin, Parlamento ve Bakanlar Kurulu üyesinin eline geçmediği görülür. Ayrıntılara girmeden o günlerde öğretmenlerin 40-100, hakimlerin, Genel Müdürlerin, Müsteşarların 80-200, Parlamento üyelerinin 300 lira kadar aylık aldığı söylenebilir.

Bir Bakanlar Kurulu kararına göre o yıllarda İktisat Vekâletinde çalışan Alman uzmanlar arasında aylık brüt ücreti en yüksek olan 3116 lira ile Vonder Porten idi; onu 2477 lira ile Palmer izliyor ve Reuter ile Weigert üçüncü basamakta bulunuyordu. Geride brüt ücreti 1000 ve 700 TL. olanlar da vardı.

Bütün bu rakamlar akçalı yönden Reuter'in durumunun çok parlak olduğunu gösterir. Gerçekten Reuter her fırsatta durumunun böyle olduğunu söylemiş ve Siyasal Bilgiler Okulunun o zamanki Müdürü Prof. Emin Erişirgil'e yazdığı mektupta da açıkça belirtmiştir.

Ayrıntılara girmeden İkinci Cihan Savaşı ilerledikçe sayıca olmasa bile, satınalma gücü bakımında Reuter'in gelirinde bir gerilemenin olduğunu söylemek isteriz. Bunun nedeni Türkiye'nin yapmak zorunda kaldığı çok ağır Millî Savunma masraflarını karşılamak için enflasyona gitmek zorunda kalmasıdır.

Reuter'in anlaşmasındaki hükümden faydalanarak Türkiye dışına döviz çıkardığını gösteren belgelere Ulaştırma Bakanlığında ki dosyasında sık sık rastlanmaktadır. Alınan döviz çıkarma izinlerinde yalnız memleket adı geçmekte, gönderilenin adı ve adresi bulunmaktadır. Bunlara göre Reuter yalnız İsviçre ile İngiltere'ye ilk yıllarda para göndermiştir.

ÜÇÜNCÜ KESİM

REUTER'İN YAPTIĞI İŞLER

Reuter'in yaptığı işleri iki kümeye ayırarak inceliyeceğiz. Bu yazının genel havasına uymak için ağırlığın Türkiye'de yaptığı işlere verilmesi gerekmektedir.

Türkiye'ye Gelmeden Önce Yaptığı İşler :

Reuter Türkiye'ye gelmeden önceki günlerde Parlamento (Reichstag) üyeliğine seçilmiş, Magdeburg gibi büyük bir şehrin Belediye Başkanı iken, NAZİ'ler tarafından bu görevden uzaklaştırıl-

miş bulunuyordu. Reuter'in devlet memuru olmak istemediği ailesiyle yaptığı mektuplaşmalardan açıkça anlaşılmaktadır. O Prusya Militarizmine karşı idi. Devletin başında bulunan Hohenzollern Hanedanının tutucu ve gerici çevrelerin kontrolünde, sosyalizme karşı olduğu gerekçesiyle, daha yüksek tahsilini yaparken Devlet memuru olmamağa karar vermişti. Ana ve babası ise Reuter'in öğretmen olmasını istiyordu. Eski bir Kaptan olan babası da Deniz Ticaret Okulunda öğretmendi.

Bu çekişmeler arasında babası, öteki kardeşlerini de okutabilmek gerekçesiyle E. Reuter'in harçlığını kesti. Baba oğul Reuter'ler arasında mektupla yıllar süren bir sosyalizm ve kapitalizm tartışması yapıldı. Reuter mektuplarında işçinin istismar edildiğini, bu düzende görev almakla memurların, ister istemez istismarın sürüp gitmesine yardımcı olduklarını babasına anlatmağa çalışmıştır. Reuter babasına, yalnız sosyalizme karşı olan gazeteleri okuduğu için olayları dar açıdan görebildiğini, solcu gazeteleri de okursa daha müsamahalı olabileceğini mektuplarında sık sık yazmıştır.

Genç Reuter 1915'te Asker oluncaya kadar gazetecilik, konferansçılık, (gezgici öğretmenlik) yaparak hayatını kazanmış ve bu yolda hem kendisini yetiştirmiş, hem de ideal ve inançlarıyla bağdaşmayan bir durumdan uzak kalmıştır.

1916'da, sol kalçasından yaralanarak, esir düşen Reuter'in ilk kararı hastanelerde ve çalıştırıldığı yerlerde Rusça'yı öğrenmek olmuştur. 1917'de ihtilâl çıktığı zaman öteki Alman esirlerini de çevresine toplayarak bu hareketi desteklemiştir. Kısa bir sürede ihtilâl liderlerinin dikkatini çeken Reuter, Volga Almanlarını örgütlemekle görevlendirilmiş ve kurulan Cumhuriyete başkan seçilmiştir.

1918 yılı sonlarında Almanya'ya dönen Reuter Alman Komünist Partisinde önemli görevler almıştır. Önce yukarı Silezya'da bulunmuş, uzunca süren bir tutuklanma sonunda serbest bırakılarak Berlin'e gitmiştir. Bir süre Berlin Bölgesi Parti Sekreteri olan Reuter sonradan Alman Komünist Partisi Genel Sekreterliğine getirilmiştir. Dünya Komünizminin Rus emperyalizmini gerçekleştirmek için bulunmuş bir formül olduğunu anlayan Reuter'in bu partiden ayrılarak bir süre sonra, eski partisi olan Alman Sosyal Demokrat Partisine döndüğünü görüyoruz. Reuter ölümüne kadar bu partide kalmıştır.

Reuter'in Şehircilik alanındaki uzmanlığını sağlayan çalışmaları Berlin Belediye Meclisine üye seçilmesiyle başlar. Reuter burada

kısa bir süre içinde Ulaştırma işlerinin başına getirilmiş, ayrı şirketler halinde idare edilen Tramvay, Otobüs ve Yeraltı Trenlerini bir örgüt altında toplayarak B.V.G.yi kurmuştur. (Berliner Verkehrs Gesellschaft) bu örneğin başka ülkelerde de benimsendiğini görüyoruz.

Reuter Şehircilik sorunlarına önemle eğilmiş ve bu alanda incelemeler yapmak için Amerika'da bir geziye çıkmıştır. Almanya'da Belediye Başkanlarını Belediye Meclisleri seçer. Bu yöntem meclislere kendi içinden, o şehirden, ya da başka bir yerden değerli adayları bulup başkan yapmak olanağını sağlar. İşte Reuter de hemşehrisi ve Belediye Meclisi Üyesi olmadığı halde Magdeburg Belediye Meclisi tarafından 1931 de Başkanlığa getirilmiştir. Magdeburg'da Reuter'in sosyal konut yapımına önem verdiğini görüyoruz. Ancak NAZİ'lerin iktidara gelmesi üzerine bu görevden uzaklaştırılmış ve başladığı işlerin bir çoğunu tamamlamak fırsatını bulamamıştır. 1932'de Alman Parlamentosu'na üye seçilen Reuter'in buradaki çalışmaları hakkında dikkate değer bir işarete belgelerde rastlamadık.

Reuter Belediye Başkanlığı kendisinden alındıktan, iki kez temzküz kampına girip çıktıktan sonra Hanover'deki tanıdıklarının yanında misafir kalmıştır. Burada iken bir suiistimal dâvasında kendisini tanık olarak dinlemek üzere Berlin'e çağırılmışlar, bazı tehlikeleri göze alarak bir kaç gün için Berlin'e gitmiştir.

Artık Reuter için Almanya'da hayat hakkı ve direnmelerinden herhangi bir sonuç bekleme şansı kalmamıştı. Bir konuşmasında söylediği gibi «çıplak hayatını vahşi hayvandan (canavardan) kurtarmak» için Almanya'dan tek başına ayrılmıştır. Nitekim yeniden tutuklamak üzere, iki hafta sonra, misafir kaldığı eve gelen Gestapo (Alman Gizli Polisi) eli boş dönecektir. Cebindeki 10 Markla Almanya'dan ayrılan Reuter önce Hollanda'ya, oradan da Londra'ya geçmiştir.

Çalışmak ve ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan Reuter'in İngiliz Üniversitelerinden birinde, özellikle London School of Economics'de öğretim üyeliğine getirilmesi söz konusu olmuştur. Bu alandaki temaslar sürüp giderken eski Parlamento arkadaşı Dr. F. Baade'nin çektiği ve Ankara'da kendi durumuna uygun bir işin bulunduğunu bildiren telgraf gelmiştir. Hiç tereddüt etmeden karar veren Reuter bir yandan çocuklarını, İngiltere'de mültecilere ayrılan kontenjanlardan faydalanarak okullara yerleştirmeğe çalışmış, bir yandan da yol hazırlıklarını tamamlamış ve 5 Mayıs'ta oradan ayrılmıştır.

Reuter 17 Temmuz 1951 de 14 yaşındaki okul çocuklarıyla yaptığı konuşmada bir öğrencinin: «Türkiye'ye nasıl gittiniz?» sorusunu şöyle cevaplandırmıştır :

«Magdeburg Belediye Başkanı iken NAZİ'ler beni Temerküz Kampına soktular ve fakat tekrar çıkardılar. Bunu iki kez yaptılar. Üçüncü kez Temerküz Kampına girmek istemiyordum. Buna dayanamazdım, ve oradan ölüm çıkardı. Bu nedenle İngiltere'ye gittim. Orada dostlarım vardı. Onlara 'işte geldim' diye yazdım; bana yardım edermisiniz? dedim. Türkiye'de bir tanıdığım vardı. Benim gibi şahsiyet sahibi bir adam arayan Türkler, kendileri için çalışmak üzere benimle bir anlaşma yaptılar. 1946 da Berlin'e dönmek için izin alıncaya kadar anlaşmam her yıl yenilendi.» (6)

REUTER'İN TÜRKİYE'DE YAPTIĞI İŞLER :

Reuter tarife uzmanı olarak İktisat Vekâletinde görev almış, o zaman İktisat Vekili bulunan Celâl Bayarla 4.6.1935 tarihinde yürürlüğe giren ilk anlaşmasını imzalamıştır.

Reuter onbuçuk yıl kadar Türkiyede kalmıştır. Bu süre içinde hep Ankara'da oturan Reuter Türkiye içinde bir çok görev, tanıma ve dinlenme gezileri yapmıştır. Son yıllarda Devlet Deniz Yollarındaki işi için iki haftada bir olmak üzere bir kaç gün süre ile İstanbul'a gidip gelmiştir. İkinci Cihan Savaşından önceki yıllarda tatillerini geçirmek üzere Balkan memleketlerine giden Reuter 1939'dan sonra, Almanya'ya dönünceye kadar Türkiye'den hiç ayrılmamıştır.

Reuter'in Türkiyede yaptığı işler arasında, Ankara'da yaşayan, Almanya'dan politik nedenlerle ayrılmış tek uzman olmasına rağmen, politik nitelikte olanlara rastlanmaz. Onun Türkiye dışındaki dostlarına yazdığı mektuplarda dünya politikası, savaştan sonra yapılacak işler ve tutulacak yol hakkındaki açıklamalarını bir dertleşme ve deşarj ihtiyacı olarak değerlendirebiliriz. Muhtaç durumda olan Alman uyruklu mültecilere yardım için gösterdiği çabalar ise insanlık görevi ve sosyal duyguluk olarak nitelendirilebilir.

(6) Friedrich Duchholz Ernst Reuter Leben und Arbeit, Kulturbuch - Verlag Berlin s. 50 - 51.

Bu parça Reuterin bazı mektuplarını, yazılarını nutuklarını toplayan Ernest Reuter Aus Reden Und Schriften adlı kitapla birlikte satılan plâkta da kendi sesinden verilmektedir.

Reuter'in Türkiyede yaptığı işleri, özel hayatı ile ilgili olan bazı olayları, şu üç kümede toplayabiliriz.

- 1 — İktisat Vekâletinde tarife uzmanı olarak yaptığı ve bunun devamı olan işler,
 - 2 — Siyasal Bilgiler Okulunda yaptığı ve Şehircilikle ilgili olan işler,
 - 3 — Özel hayatıyla ilgili bazı olaylar.
- Bu üç küme işleri ayrı ayrı görelim :

1 — Tarife Uzmanı Reuter'in Yaptığı İşler :

Reuter'in Ulaştırma Bakanlığındaki raporlar dosyasında onun yalnız İktisat Bakanlığında iken verdiği raporlar, hazırladığı istatistikler, yazışmalarıyla ilgili belgeler bulunmaktadır. Bu dosyadan Tarife Uzmanlığı sırasında yaptığı herşeyin öğrenilebileceği iddia edilemez. Örneğin Türkiye'den ayrılıncaya kadar Devlet Deniz Yollarında çalıştığı halde bu müessese için hazırladığı raporlar sözü edilen dosyada yoktur. Eşi Hanna Reuter'in Fehmi Yavuz'a 1967 yılı sonunda gönderdiği, kocasının, evlerinde bulunan Türkiye ile ilgili çalışmalarını gösteren listede de Deniz Yollarındaki çalışmalar hakkında herhangi bir ize rastlanmamaktadır.

Reuter'in tarife Uzmanı olarak çalışmaya başladığı ilk günlerde yarı ümitsizliğe düştüğünü gösteren işaretler vardır. Örneğin bir dostuna yazdığı mektupta: «boş duvarlarla, dil güçlükleriyle, herşeyle savaşmak başlangıçta beni yarı ümitsizliğe düşürmüştü. Bugün artık, şöyle, ya da böyle işlerin hakkından geleceğime aklım yatmış bulunuyor,» (7) diyor.

Boş duvarlar , dil güçlüğü... kadar, yardımcısız çalışmış olması da Reuter'in özellikle başlangıçta istediği randımanı alamamasının bir nedenidir. İlk günlerde raporlarını Fransızca, Almanca, İngilizce dillerinden ikisinde ve bazan bu üç dilde yazmak zorunda kalmış olması bunu açıkça gösteriyor. Haziran 1937'de tarifeler bürosu başkanlığına yazdığı bir mektupta Reuter bu alandaki güçlükleri şöyle dile getirmiştir.

«Bundan iki sene kadar evvel İktisat Vekâletine intisap etmiş olup bir çok tetkikat ve şayanı ehemmiyet tespitler yapmış bulunuyorum. Ancak büromuzda bunlar hakkın-

(7) Ernest Reuter Aus Reden Und Schriften, Adıgeçen eser, s. 63.

da tanzim ettiğim raporlarla diğer gündelik yazılarımı tercüme edecek kimse bulunmadığından pek müşkil vaziyetteyim ve lâikiyle çalışmıyorum. Bugünlerde kadromuzda bazı değişiklikler yapılacağı mevzubahs olduğundan bu meyanda yukarıdaki ricamın da nazarı itibara alınarak Almancaya vakıf bir kimsenin büromuza önümüzdeki ay zarfında tayinini saygılarımla dilerim.»

Gerçekten aşağıda verdiğimiz ve Reuter'in Bakanlıktaki dosyasında yer alan belgeler ve raporlar bile yaptığı işlerin çokluğu ve önemi hakkında bir fikir edinmemize yardım edecek niteliktedir.

Reuter'in Ulaştırma Bakanlığında Bulunan Dosyasına göre Yapıldığı İşler :

1935 yılında

- Çalışma programı hakkında 3 rapor (Fransızca)
- Sıtkı Nemli'nin İstanbul, İzmir ve Bandırma Limanlarındaki tetkiklerine dair verdiği rapor (Türkçe ve Fransızca)
- Şirket-i Hayriye hakkında rapor (Fransızca)
- Şirket-i Hayriye ve Akay tarifeleri hakkında (Türkçe, Almanca, Fransızca)
- Dört büyük limanda tarife kontrolü hakkında (Türkçe ve Almanca)
- Deniz yolları tarifesi hakkında (Türkçe ve Almanca).

1936 yılında

- Tarifeler bürosunun mesaisi hakkında 2 rapor (Türkçe ve Almanca)
- Deniz Yolları İşletmesi 1936 yılı tarifesi hakkında (Türkçe)
- Devlet Demir Yolları ile Deniz Yolları ve Liman Şirketleri arasındaki mal nakliyatının bir elden temini için anlaşma yapılması hakkında (Türkçe)
- Mersin Limanındaki yükleme ve boşaltmaya ait muhtelif rüsum, ücret ve kiralar hakkında (Türkçe)

- 1931 - 1932 ve 1934 - 1935 yıllarının nakliyat istatistiği (dosyada metin yoktur, yazışmadan anlaşılıyor)
- Tarifeler Bürosu hakkında (Almanca ve Fransızca),
- İzmir, Mersin ve Trabzon limanlarında yükleme ve boşaltma ücretlerinin birleştirilmesi hakkında (Almanca)
- Cumhuriyet devrinde liman ve deniz nakliyatı tarifelerinin tekâmülü (dosyada metin yoktur. Yazışmadan anlaşılıyor)
- Deniz tarifelerinde ileri adımlar (Türkçe).

1937 yılında

- Karabük Çelik Fabrikaları inşaatı münasebetiyle, Ereğli - Filyos - Karabük Devlet Demir Yolları hattı üzerinde kömür demir ve muhtelif bazı eşyanın kabili kabul nakil tarifeleri hakkında teklif yapmak için bay Vonder Porten için hazırlanan etüt (Almanca)
- Mühim ihraç mallarımızın nakliye ücretleri hakkında (Almanca)
- Dört büyük limanda uygulanan tarifelerle ilgili soru kâğıdı (dosyada metin yoktur. Yazışmadan anlaşılıyor)
- Malatya'ya kadar maden kömürü nakliye ücretleri hakkında (Almanca)
- Şirket-i Hayriyeden istenilen istatistikler hakkında (yazışma)
- Deniz Yolları Nakliyat İstatistiği hakkında (Türkçe ve Almanca)
- Teşkilâtlı limanların istatistiği hakkında (Metin yoktur. Yazışmadan anlaşılıyor.)

1938 yılında

- Cumhuriyet devrinde liman ve deniz nakliyatı tarifelerinin tekâmülü ve tarife siyasetimiz (Cumhuriyetin kuruluşunun 15 inci yıl dönümü için hazırlanmıştır. Metin yoktur. Yazışmadan anlaşılıyor.)

1939 yılında

- Liman ve deniz nakliyatı tarifelerinde inkişaf (metin yoktur. Yazışmadan anlaşılıyor.)

Reuter'in hazırladığı uzmanlığı ile ilgili 84 kalem istatistiğin başlıkları 13 sayfada toplanmıştır. Dosyasında bulunan bu listeden faydanlanarak bazı örnekler veriyoruz.

- Nohut vesairenin nakliye ücretleri,
- Ceviz, kabuksuz, nakliye ücretleri,
- Yulaf vs. nin nakliye ücretleri,
- Ham pamuğun nakliye ücretleri,
- Kuru üzümün nakliye ücretleri,
- Tütünün nakliye ücretleri,

2 — Reuter'in Siyasal Bilgiler Okulun'da Yaptığı ve Şehircilikle İlgili Olan Öteki İşler :

Reuter'in eserlerini başka bir yerde ele alacağız. Burada değer yargısında bulunmadan yalnız olaylara değinmek istiyoruz. Bu başlık altındaki olayları (a) okuttuğu dersler, (b) Enstitü kurma çabaları, (c) Kaymakamlık Kursunda verdiği konferanslar, olmak üzere üç kümede görelim.

a) Okuttuğu Dersler :

Reuter'in Siyasal Bilgiler Okulunda hangi koşullar içinde görev aldığını, Müdür Profesör Emin Erişirgil'e yazdığı 8 Ağustos 1938 tarihli mektuptan öğreniyoruz. Şimdiye kadar hiç bir yerde yayınlanmayan bu mektubunda Reuter, böyle bir görevi almadan önce uzunca bir süre düşünmek zorunda kaldığı için, cevapta geciktiğini belirtmekle söze başlıyor ve araştırma enstitüsü kurma işini eklice sunduğu yazıya bırakarak şöyle diyor :

«Titizlikle düşündükten sonra 60 saatlik bir ders programı uygulama sonucuna vardım. Hareket noktam şu oldu. Her ders saati için, bugüne kadar kavrayabildiğim ölçüde ihtiyaçlarınızı göz önünde bulundurarak, 10 daktilo sahifesi tutarında bir metin hazırlarsam, hepsi bir araya gelince, benzeri şimdiye kadar yazılmamış olan bir *Komün Bilgisi El Kitabı* müsvettesi meydana gelecektir.

Bana müsveltelerimi başarı ile Türkçeye çevirecek bir mütercim verildiği takdirde bu dersleri Türkçe yap-

makta kendim için hiç bir güçlük görmüyorum. Benim bakımından ön şart, başarılı bir etki yapmağı mutlaka sağlamaktır. Bütünü ile anlaşılmayan herhangi bir bilginin tabii hiç bir amacı olamaz.

Böyle bir dersi yaparken, soruları cevaplandırmak yoluyla öğrencilerimle ilişkiyi artıracacağımı ve zamanla serbest Türkçe konuşmak fırsatı sayesinde, ders yılı sonunda işlerin daha iyi gitmiye başlayacağını ummaktayım.»

Reuter devamla, bu konudaki hazırlıklarının tamam olduğunu, Eylûl ortalarında yazma işine başlayabileceğini, metinleri her seferinde ders gününden 15 gün önce vereceğini söyledikten sonra bu iş için İktisat Vekâletinin haftada iki gün izin vermesi gerektiğini belirtiyor.

Reuter Enstitü kurulması yoluna gidilir ve kendisinin de görev alması söz konusu olursa, en az haftada dört gün çalışması gerekeceğini ve bunun ek görevle yürütülecek cinsten olmadığını belirterek mektubunu şöyle bitiriyor :

«Türkçe yerine Almanca yazdığım için bağışlayın. Düşündüklerimi Almanca ile daha açık ve seçik olarak dile getirebildiğim kanısındayım. Fakat siz hiç tereddüt etmeden Türkçe cevap verebilirsiniz. Çünkü Türkçeyi anlamakta hiç bir güçlük çekmiyorum.»

Reuter 1938 kasımında, haftada iki saat olmak üzere, son sınıf İdarî Şubede, Şehircilik dersini okutmağa başlamıştır. Tercüme işlerini o zaman Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Coğrafya Doçenti bulunan Niyazi Çıtakoğlu'nun yaptığı bilinmekle beraber bu konuda, sözügeçenin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki dosyasında herhangi bir belge bulunmamaktadır. Siyasal Bilgiler Okulu da kendisi için ayrı bir dosya açmamıştır.

1939'da konunun önemi yüzünden Şehircilik ders saati haftada üçe çıkarıldı. 1941 de ise, İdarî ve Mali Şubelerde ortaklaşa okutulmak üzere, haftada iki saat Mahallî İdareler Maliyesi dersi kondu, ve Şehircilik iki saata indirildi.

Reuter'in okul idarecileriyle imzaladığı anlaşmalarda şu hükümler yer almıştır.

— «Bay Reuter Siyasal Bilgiler Okulunun Kur öğretmenliğine 15.11.1938 tarihinden itibaren atanmıştır. Bu

dersleri bizzat ve haftada iki saat olarak okutacaktır.»
(14 Ocak 1939 tarihli anlaşma)

- Profesör Reuter Ankara Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesinde veya Maarif Vekâletinin göstereceği diğer bir yüksek mektepte Şehircilik dersi Profesörü olarak çalışacak ve Şehircilik Enstitüsü tesis edecektir.» (12.2.1939 tarihli anlaşma)
- Prof. Reuter Siyasal Bilgiler Okulun'da veya Maarif Vekâletinin göstereceği diğer bir yüksek mektepte Şehircilik dersi Profesörü olarak çalışacak ve Şehircilik Enstitüsü tesis ederek haftada en az dört gün bu enstitünün başında bulunacaktır. (9.2.1940 tarihli anlaşma.)
- Öteki üç anlaşmada bundan önceki hüküm olduğu gibi yer almıştır. (8.10.1941, 22.10.1942 ve 15.11.1944 tarihli anlaşmalar.)

b) Enstitü Kurma Çabaları :

Reuter'in okul idarecileriyle imzaladığı 6 anlaşmanın 5 inde Enstitü kurma görevinin yer aldığını yukarıda gördük. Bu hükümlere ve Reuter'in iyi niyetle gösterdiği çabalara rağmen Enstitü Reuter ayrıldıktan 7 yıl sonra ve ölümüne rastlayan 1953 yılında kurulabilmiştir. Girişte belirttiğimiz gibi harp yıllarının güçlükleri ve 1943 yılı başına kadar sürekli olarak kendisiyle çalışan bir asistanın, doçentin bulunmaması, bu olumsuz sonucun nedeni olarak gösterilebilir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz, Reuter'in Emin Erişirgil'e yazdığı 8.8.1938 tarihli mektuba eklediği belgede Enstitü hakkında geniş ve ilginç bilgiler bulunmaktadır. 8 Daktilo sayfası tutan bu Almanca belgenin bir özetini ve bazı parçalarını Türkçeye çevirerek vermeye çalışacağız.

Reuter kendi teklifine göre kurulacak bir Enstitünün benzerinin başka memleketlerde bulunmadığını belirttikten sonra, doğru yönde gelişmesi şartıyla, böyle bir Enstitünün çok değerli işler göreceğini söylüyor ve Almanyadaki tarihî gelişme hakkında şu bilgiyi veriyor.

«Bu alanın dünya ölçüsündeki bütün yetkilileri tarafından kabul edildiği üzere, Komün idareleri, uygulamada

olağanüstü bir gelişme kaydetmiş ve ilmî bakımdan değerli incelemeler yapılmış olan Almanya'da bile ilk defa 1928 de, yani 1808 tarihli Temel Kanun teşkil eden *Stein* Belediye Kanununun kabulünden 120 yıl sonra, Berlin Üniversitesine bağlı bir Komün bilgisi araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Bu alandaki inisiyatif devletten daha çok komünlerin kendisinden, özellikle komünlerin bir örgütlenmesi demek olan Alman Belediyecilik Dernekleri Birliğinden (*Deutsche Staedtetag*) gelmiştir.

Almanya gibi bir memlekette (öteki Avrupa memleketlerinde de benzeri bir durum vardır.) komün bilgisi ve komün idareleri hakkındaki teorik araştırmalar büyük belediyelerde ve onların kurdukları örgütler kanalıyla geliştirilmiştir. Olağanüstü muhtariyetle donatılmış olan belediyeler, idareci memurlarını yüksek öğrenim görmüş çevrelerden sağlarlar. Önemli yüksek idarî mevkilerde bulunanlarla, genel idare dallarında ve teknik alanlarda çalışanların durumu hiç bir zaman yüksek devlet memurlarınınkinden farklı değildir. Bu alanda yüksek nitelikteki elemanların, üstün ücret ve çalışmada bağımsızlık ve etkili olma imkânı sağlaması nedeni ile belediye idarelerine gitme eğiliminde oldukları söylenebilir.

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında komün idarelerini özel ihtiyaçlara göre ayarlama çalışmalarına önce belediye tatbikatçıları ampirik yoldan, kendi tecrübelerine dayanarak, komün bilgisi literatürü geliştirmekle başladılar. Bu yayınlar Üniversitelerden çok, belediyelerde çalışan yüksek idareci memurlarla, fahri çalışan çok sayıdaki hemşehrilerin ihtiyacına cevap verecek nitelikte idi.

Bütün bunlara rağmen tatbikat, malzemenin bir araya getirilmesine, tasnif edilmesine ve değerlendirilmesine elverişli merkezî kuruluşlara olan ihtiyacı durmadan artırıyordu. Bu gibi merkezî kuruluşlar şehirlerin ve belediyelerin muhtar idarelik karakterlerine uygun olarak önce, idarenin türlü dallarında görev alan yüksek memurların kurduğu meslekî gönüllü teşekküller tarafından meydana getirildi. Böylece teknik elemanlar, eğitimciler, sağlıkçılar, doktorlar, istatistikçiler ve benzerleri, meslekî özel günlük tasalarının yanında, çalışma alanlarının genel sorunlarıyla uğraşacak meslekî teşekküller kuru-

yorlardı. Birçok ihtisas dergileri, zamanla birleşen ve şehir istatistikçilerinin özel yayını olan *Alman şehirleri istatistik el kitabı* gibi bir çok önemli eserler bu yoldan ortaya çıktı.

Alman büyük şehirlerinin, Alman şehirleri birliği adı altında meydana getirdiği resmî kuruluşun kaydettiği gelişme hepsinden daha önemli oldu. Burada belediyelerde ve yüksek idareci memurların kurduğu yukarıda adı geçen özel karakterdeki teşekküllerde yapılan bütün çalışmalara ait bilgileri, ilmî araştırmaları, dergilerde ya da başka yayınlarda bir araya getiren merkezî bir kuruluş geliştirildi. Bu merkezden belediyeler, yalnız kendi çıkarlarını Bakanlıklara ve kanun koyucularına karşı koruyan bilgileri değil, önemli bütün sorunlar hakkındaki yayınları da elde edebiliyorlardı.»

Reuter Alman Belediyeler Birliğinin özel ihtisas alanlarındaki çalışma düzeni, başka memleketlerdeki benzer kuruluşlar, merkezi Brüksel'de olan Milletlerarası Mahallî İdareler Birliği hakkında bilgi verdikten sonra Türkiye'den şöyle söz ediyor.

«Türkiye kendi memleketinde, başka ülkelerde ağır adımlarla ve uzun yıllar içinde elde edilen sonucun, olayların baskısı altında da olsa, bir çırpıda ortaya çıkmasını bekleyemez. Bu alanda büyük çıkarlar söz konusu olmaktadır. Bugün idare, yalnız büyük şehirlerde değil, orta büyüklükteki şehirlerde ve büyükçe belediyelerde de geniş genel bilgi ve teknik meselelerde anlayış istemekle kalmıyor, mümkün ve gerekli olan hakkında da eğitilmiş bir bakış istiyor. Başka ülkelerin ve öteki Türk Belediyelerinin tecrübelerinden kendi işlerinde faydalanma imkânının sağlanması inkâr edilemez bir ihtiyaçtır. Denenmiş alanlarda yeni adımlar atılacağı zaman ve ciddi kararlar almak üzere hazırlık yapılırken, bu ihtiyaç çok daha büyük bir önem kazanır. Burada yalnız, hiç bir zaman dar anlamda teknik bir problem olmayan, genel ekonomik açılardan da değerlendirilmesi gereken, imar plânlarını örnek olarak zikretmek isterim.

Bu koşullar içinde kurulacak bir Şehircilik araştırma Enstitüsü ile büyük işler başarılabilir. Böyle bir enstitünün görev alanı aşağıdaki gibi olmalıdır» :

- Malzemenin toplanması ve değerlendirilmesi,
- Belediye memurlarının meslek öncesi ve meslek içi eğitimi,
- Mahallî İdarelere tavsiyelerde bulunmak,
- Yayın yapmak,

Reuter mektubuna eklediği, Enstitü hakkındaki notun geri kalan 4 sahifesinde (5-8) kurulacak Mahallî İdareler Enstitüsünün, bu dört kümede topladığı çalışma alanının her biri hakkında ayrıntılı bilgi verdikten sonra, burada çalışacak personelin niteliğine, bu amaçla yapılacak masrafa da değinmektedir.

Elimizde bulunan belgeler arasında Reuter'in böyle bir enstitü için hazırladığı *tüzük taslakları* da vardır. Ayrı zamanlarda hazırlandığı anlaşılan Almanca ve İngilizce taslaklarda bazı farklılıklar göze çarpıyor. Almanca taslak o zaman Türkçeye çevrilmiş ve fakat İngilizce taslak için böyle bir şeye rastlanmamıştır. Biz her iki taslaktan da faydalanarak Reuter'in kafasında biçimlenen Enstitünün yapısını somut olarak ortaya koymağa çalışmak istiyoruz.

Almanca taslağın birinci maddesinde : «Siyasal Bilgiler Okulu içinde bir Şehircilik (Mahallî İdareler) Enstitüsü kurulmuştur, denildikten sonra ikinci maddede görevler şöyle sıralanmıştır.

- Komün bilgisi ile ilgili belgeleri, yayınları ve malzeme toplama,
- Komün bilgisi hakkındaki bütün konuları aydınlatmağa, araştırmağa yeterli bir nitelikte özel kitaplık kurmak ve idare etmek,
- Mahallî İdarelerin kendi görevleri ve çalışmaları hakkında yapacakları araştırmaları desteklemek ve teşvik etmek. Bu türlü araştırmalarda Siyasal Bilgiler Okulu ile öteki Fakülteler öğrencilerinin görev almasını sağlamak,
- Bu amaçla hazırlanmış bir araştırma ve çalışma programına göre Türk Mahallî İdarelerinin ilişkileri ve ihtiyaçları hakkında özel ilmî etüdler yapmak,
- Enstitü çalışmalarını değerlendiren, özellikle Türk Mahallî İdarelerinin ihtiyaçlarına önem veren üç ayda (6 ayda, en çok bir yılda) bir ilmî dergi çıkarmak,

- Meslekî haberleri Mahallî İdarelere ulaştırmak, öğüt ve haberleşme yollarıyla bu idareler arasındaki tecrübe değiş, tokuşuna aracılık etmek,
- Zamanla, Mahallî İdarelerde çalışan memurların ihtiyacını karşılayacak nitelikte, hukukî iktisadî ve teknik meseleler hakkında bir kitap serisinin meydana gelmesini sağlamak»

Enstitünün idaresi ve kontrolü hakkındaki üçüncü madde de şöyledir :

«Siyasal Bilgiler Okulu içinde yer alan bu Enstitü doğrudan doğruya Müdürün kontrolü altındadır. Programların hazırlanması ve yayın işleri gibi çok önemli konular hakkında görüşleri alınmak üzere, okulda bu ihtisas dalıyla ilgili bulunan öğretim üyelerinden bir Komisyon kurulur. Bu Komisyonun yayın ve çalışma programlarının düzenlenmesi hakkındaki mütalâası bağlayıcıdır.»

Taslağın 4. maddesinde Enstitünün görevleri hakkında ayrıntılı ve açıklayıcı hükümler vardır. 5. maddede ise, Enstitü işlerinin yürütülmesi için gerekli bulunan şu kadro yer almıştır.

- Bir Müdür
- Bir Uzman
- Bir Doçent
- Bir İlmi Asistan
- Bir Sekreter
- Bir Daktilo

Yukarıda sözünü ettiğimiz *İngilizce metnin* Almanca taslaktan ayrıldığı bir kaç noktayı şöyle özetleyebiliriz :

- Enstitünün açacağı kurslarda okutulacak dersler, uygulanacak eğitim metodu, kursa devam edeceklerin seçimi, aylık, yolluk ve gündeliklerinin, Enstitü masraflarının nasıl karşılanacağı hakkında hükümler vardır.
- Enstitü Belediye idarecileriyle ilişki kurmak ve sürdürmek için, zaman zaman kongreler düzenliyecektir.
- Enstitü İçişleri ve Millî Eğitim Bakanlıklarının ortak idareleri altında bulunacaktır.
- Enstitü 3 ay içinde ayrıntılı bir müfredat programı ile çalışma programı hazırlayacaktır. Bunun İçişleri ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca onaylanması gerekir.

— Enstitü masraflarını İçişleri Bakanlığı karşılayacaktır.

Reuter taslak hazırlamakla yetinmemiş, anlaşmalarda da yer alan Enstitü kurma görevini yerine getirmek çabası içinde, birçok fırsatlardan faydalanarak bu konuya değinmiştir. Bununla ilgili bir kaç örnek verelim.

Yakın münakalê kitabının müsvettelerini tamamladıktan sonra okul müdürüne sunduğu 10.3.1942 tarihli mektubunda Reuter şöyle diyor :

«Bir Etüd Enstitüsü resmen kurulduğu takdirde şüphesiz çok daha faydalı, sistemli ve verimli bir surette çalışılabilecektir. Böyle bir Enstitü Mahallî İdarelerin, bilhassa belediyelerin, hususî vaziyetleri, ihtiyaçları ve problemleri ile meşgul olacaktır. Bu da önceden yazdığım gibi nispeten az masrafla kurulabilecektir. Bu suretle bugün dağınık ve bulunması güç olan bütün materyel toplanarak, kontrol edilerek ve işlenerek alâkadar olan idarelere kıymetli bir yardım temin etmek imkânı hasıl olacaktır. ..Maddî imkânları bulmak için belki belediyeler bankası ve belediyeler fen heyeti ile işbirliği yapmak bir çare olarak tavsiye edilebilir.

Harpten sonra Mahallî İdareleri fazla inkişaf ettirmek için büyük gayretler sarfetmek lâzım geleceği herkesçe kabul edilen bir hakikattir. Harbeden memleketler bile harpten sonra yapılması lâzım gelen işler için şimdiden hazırlıklarla meşguldürler. Bu işe bugünden başlamanın faydaları inkâr edilemez.»

Millî Eğitim Bakanlığından İktisat Vekâletine, Bakan Hasan Âli Yücel imzasıyla gönderilen 8 Mart 1939 tarihli aşağıdaki yazı da, başlangıçta bu işe verilen önemi göstermektedir.

«Siyasal Bilgiler Okulu programlarında Şehircilik ve Kömün bilgisi dersleri mevcut olup idare memuru olacakların bu yoldaki malûmatını artırımağa çalışmakta ise de bu işi geniş bir surette yapabilmek için mezkûr okulda bir Şehircilik Enstitüsü açılması uygun görülmüştür.

Ancak böyle bir teşebbüsün başarılabilmesi için önce yüksek vekâletlerinin müsaadesiyle Siyasal Bilgiler Okulunda Şehircilik dersleri vermeye memur edilen mütehassıs Reuter'in bu Enstitü işleriyle tavzif edilmesi

icabettiğinden vekâletlerinin muzaheret ve yardımlarına müracaata lüzum hasıl olmuştur.

Esas itibariyle buna muvafakat buyurulduğu takdirde vekâletlerinden almakta olduğu 800 liranın 400 lirası vekâletimiz tarafından verilmek ve haftada üç gün Siyasal Bilgiler Okulunda çalışmak üzere adıgeçen Profesörden Enstitü için de istifade edilmesine müsaade buyurulmasını saygılarımla dilerim.»

Reuter iş arkadaşı Fehmi Yavuz'un, Köy İdarelerimizin Maliyesi adlı kitabına yazdığı Şubat 1946 tarihli önsözde şöyle diyor :

«Normal zamanlara girildikten sonra, pratik idare hayatının problemlerini de programına alan bir araştırma enstitüsü kurulacak olursa, daha sistemli bir şekilde çalışmak mümkün olacaktır.»

Bu sözler, memleketimizden ayrılmak için gerekli hazırlıklara başlamış olan Reuter'in, artık böyle bir Enstitünün kendisi tarafından kurulamayacağı kanısına vardığını gösteriyor. Girişte de belirttiğimiz gibi, sözü edilen Enstitü Reuter memleketine döndükten 7 yıl sonra ve ölümüne rastlayan 1953 de İskân ve Şehircilik Enstitüsü adı altında kurulabilmiştir. Savaş yıllarının güçlükleri ve 1943 yılı başlarına kadar Reuter'le sürekli olarak çalışan bir Asistanın, Doçentin bulunmaması, bu olumsuz sonucun nedenleri olarak gösterilebilir.

c) *Kaymakamlık Kursu'nda :*

İki yıllık stajını tamamlayan Kaymakam adaylarını İçişleri Bakanlığı Kursu çağırır. 6 ay süren bu kurs ilk yıllarda Siyasal Bilgiler Okulunda yapılırdı. Birinci dönem kaymakamlık kursu 15.2.1942 de çalışmasına başlamıştır; 46 ncı dönem ise 1968 Sonbaharında açılmıştır. (8) Reuter memleketine dönüncüye kadar bu kursların her döneminde 10-12 konferans vermiştir. Adaylar kursa gelmeden birer mütalâaname hazırlayıp göndermek zorundadırlar. Mütalâanamesi yeterli bulunmayan aday kursa çağrılmaz. İşte Reuter bu mütalâanamerin değerlendirilmesinde de çok önemli roller oynamıştır. Kendi yetkisinin dışında olan konular hakkındaki mütalâanamer için de gerekli uzmanları bulup işi sonuçlandırmak görevi de çoğunlukla Reuter'e verilirdi. Reuter'in her konferans için hazırladığı metinler önceden çoğaltılarak adaylara dağıtılmıştır.

(8) Kaymakamlık Kursu Açıldı : Belediyeler Dergisi Yıl VIII, sayı : 78, Şubat 1942 s. 12 - 15.

DÖRDÜNCÜ KESİM

ESERLERİ :

Yapılan iş ile eseri birbirinden ayırmak zor olmakla beraber biz böyle bir ayırımı yapmağı uygun bulduk. Türkiye için bu güçlük daha azdır. Çünkü onun özellikle Siyasal Bilgiler Okulunda yaptığı işlerin ürünü çoğunlukla kitap, makale... biçiminde ortadadır. Reuter hakkında Almanya'da yayınlanan kitaplarda ise onun mektuplarından konuşmalarından, makalelerinden türlü seçmeler yer almıştır.

Biz Reuter'in Türkiye'ye gelmeden önce ve memleketimizden ayrıldıktan sonra verdiği eserlere ana çizgileriyle değindikten sonra, bu yazının amacına uygun olarak, ağırlığı Türkiye ile, özellikle Profesörlüğü ile ilgili olanlara vermek istiyoruz. Bunu yaparken önceki kesimlerde söylediklerimizi tekrarlamamağa çalışacağız.

TÜRKİYE'YE GELMEDEN ÖNCE :

Daha 1912 de Alman Sosyal Demokrat Partisine giren Reuter gazeteci, konferansçı, gezgiç öğretmen olarak halk içine girmiş, yazmış, konuşmuş ve benimsediği sosyalist fikirleri aşlamak, savunmak için her şeyi, bu arada ailesiyle olan bağlarını koparmağı da göze almıştır. O Birinci Cihan Savaşının başında bazı arkadaşlarıyla, savaş aleyhtarı bir dernek kurmak yoluna da gitmiştir.

Reuter'in tutsak iken, hızla Rusça'yı öğrenmesi ve Volga Almanlarını organize ederek başlarına geçtikten sonra, ihtilâlin liderleriyle işbirliği yapması da teşkilâtçılığının bir ürünü ve eseri olarak gösterilebilir. Reuter'in Şehircilik alanındaki en önemli eserini Berlin'de görüyoruz. O zaman dağınık ve özel teşebbüsün elinde bulunan yeraltı, yerüstü treni, otobüs, tramvay şirketlerini birleştirerek Berlin Belediyesine mal etmiş ve Berlin Ulaştırma Şirketi (Berliner Verkehrs Gesellschaft) B. V. G. yi kurmuştur. Bu davranışı başarılı görerek, sonradan birçok Batı ülkelerinin belediyeleri de kendi problemlerini çözümlemek için benimsemişler ve örnek almışlardır.

Reuter'in Magdeburg Belediye Başkanlığı sırasında *sosyal konutlara* önem verdiği bilinmektedir. Ancak buradaki çalışmaları, çoğunlukla, siyasî iktidarın NAZİ'lere geçmesi üzerine yarım kalmıştır.

TÜRKİYE'DEN AYRILDIKTAN SONRA :

Reuter'in bütün dünyaca tanınan eseri, İkinci Cihan Savaşını izleyen işgalin ilk günlerinde başlayan, Berlindeki direnmeyi örgütlemesi, güçlendirmesi ve el ile tutulur, gözle görülür bir duruma getirerek kendinden sonrakilere bırakmasıdır. İşgal kuvvetleri komutanlarıyla, işsizlikle, Doğu'dan akın eden ve sayıları 100 binleri bulan mültecilerle, federal Almanya'nın başında bulunanlarla uğraşarak 2.5 milyon Berlinlinin moralini ayakta tutmak, geleceğe güvenle bakmasını sağlamak dünya tarihinde eşine güç rastlanacak bir olay, bir başarı ve bir eserdir. Buna politikacı, idealist, insan ve sosyalist Reuter'in en büyük eseri demek doğru olur. Bu eser özellikle, 1948 Haziranında başlayıp 1949 Mayısına kadar süren Berlin ablukası süresince inanılmaz ölçülere ulaşmıştır.

Abluka sırasında Ruslar Berlin'e giden bütün kara, demir ve nehir yollarını kapattılar. Reuter'in yarattığı direnme gücü, Amerikalılarla İngilizlerin işbirliğini sağlaması sonucunda, 2.5 milyon nüfuslu Batı Berlin hava yolu ile beslendi. Bu süre içinde ortalama her 30 saniyede bir uçak Berlin'in Tempelhof Hava alanına iniyordu. Berlin'e 1.402.644 ton yiyecek, içecek, yakıt, ham madde ve türlü malzeme taşınmıştır. Zaman zaman gösterilen zaaf lar, Berlin'i feda etme eğilimleri karşısında Reuter inancından hiç bir şey yitirmeden halkın sıkıntılarını paylaşıyor ve: «*Avrupa'nın anahtarı Almanyadır. Almanya'nın anahtarı ise Berlindir.*» diyordu. 1953 Eylülünde öldüğü zaman Reuter Berlin'deki direnmenin ve kalkınmanın sembolü haline gelmişti. Berlin ablukasına karşı gösterilen direnme ise Hava Köprüsü Anıtı (Luftbrückendenkmal) ile taclandırıldı. Amerika'da çıkan ünlü *Time* Dergisine göre :

«Bütün mahrumiyetlerine ve şikâyetlere rağmen abluka yılı Berlin için şerefli bir dönem oldu. Ortaklaşa yapılan direnme verimini gösterdi. Doğu ve Batıdaki Almanlara umut verdi. Bu olay Alman olmayan Batılılar tarafından Kuzey Atlantik paktının ve Bonn Hükümetinin yaratılması için gerekli olan birleşmeyi de sağladı.» (9)

Doğu kesiminde kalan Humboldt Üniversitesinde ilim adamlarına karşı artan baskıya cevap olmak üzere Batı Berlin'de 4.12.1948

(9) *Time* 18.9.1950 tarihli sayısının kapağına Reuterin resmini koymuş ve Berlin sorunu hakkında uzun bir makale yayınlamıştır. Bu makale Fehmi Yavuz tarafından dilimize çevrilerek, *Türk Ekonomisi Dergisinin* Ocak 1951 sayısında yayınlanmıştır.

de kurulan Özgür Üniversiteyi de Reuter'in eserleri arasında saymak gerekir.

REUTER'İN TÜRKİYE'DEKİ ESERLERİ :

1 — Uzman Reuter'in Eserleri :

Tarife uzmanlığı ve Şehircilik Profesörlüğü olmak üzere Reuter Türkiye'de iki önemli görev yapmıştır. Tarife Uzmanı Reuter'in yaptığı işler arasından eser niteliğinde bir olay bulup çıkarmak olanağından yoksunuz. Uzman olarak yaptığı bütün anlaşmalarda şöyle hükümler vardır :

«Mütehassıs Türkiye'de yaptığı işler ve tetkikler hakkında Türkiye'de ve Ecnebi memleketlerde neşriyatta bulunmayacaktır. Mütehassıs herhangi bir surette mukavele hükmünün bitmesinden sonra dahi bu taahhüdüne sadık kalacaktır. Bundan başka Türkiye'de siyasî mahiyette olan herhangi bir Ecnebi teşekküle iştirak edemeyecek ve kendi veya vekâletin işleri hakkında ne ecnebilere ve ne de ecnebi teşekküllere malûmat vermiyecektir.»

Bu koşullar içinde, uzman Reuter'in yaptığı işlerin etkinliği hakkında kendisinden bir şey öğrenmek yolu kapanmış bulunuyordu. Onu görevlendiren idarelerin ise benzeri nedenlerle işlerini gizlilik içinde yapmış olmaları gerekir. Ancak İkinci Cihan Savaşının patlaması ile bütün Alman uzmanların işine son verildiği halde Reuter'in önce Ulaştırma Bakanlığında, sonra da Denizbankta tarife uzmanı olarak çalıştırılmasından, onun güvenilir ve faydalı bir kişi olarak kabul edildiği sonucunu çıkarabiliriz. Ulaştırma Bakanlığındaki özlük dosyasında bulunan iki belgeden, onun uzmanlıkla ilgili görevlerinin şöyle değerlendirildiğini öğreniyoruz. Ulaştırma Bakanı Dr. Kemal Satır imzasını taşıyan 1.3.1949 gün ve 13 sayılı yazı ile tarife ve ticaret dairesi başkanlığından aşağıdaki hususlarda bilgi isteniyor :

«Son 20 sene zarfında idarenizin heyeti umumiyesi veya muhtelif şubeleri için hizmete alınmış bulunan yabancı uzmanların isimleri ile hizmet süreleri ve bu babda verdikleri raporların birer suretinin Bakanlığa gönderilmesini ve ayrıca bu raporlarla yapılan tekliflerin hangi kısımlarının icra safhasına geçirildiğinin bildirilmesini rica ederim.»

Bakanın imzasını taşıyan yukarıdaki yazıya şu cevap veriliyor :

«Ulaştırma Bakanlığının teşekkülünde İktisat Vekâletinden devren Ernst Reuter adında bir Alman Tarife Uzmanı dairemiz emrine verilmişti. Mumaileyh İktisat Vekâletinde 4.6.1935 tarihinde işe başlamış, Bakanlığımızdaki hizmeti de 1.6.1940 tarihine kadar devam etmiştir.

Dairemizde bulunduğu müddetçe tarifelerin tanzimi ve bilhassa deniz istatistik işleri üzerinde kendisinden faydalanılmış, ayrıca herhangi bir mesele hakkında rapor vermemiştir.

İktisat Vekâleti zamanındaki çalışmaları da aynı mevzular dahilinde temerküz etmiş olup deniz yolları, limanlar ve iskeleler tarifelerinin ve istatistiklerinin formülleştirilmesinde faal hizmetleri görülmüştür. Bunun haricinde umumi mahiyette raporları yoktur.» (25.3.1949 gün ve 13 No.)

Özet olarak Reuter Türkiye'de yalnız uzman olarak çalışsa idi, yaptığı işleri değerlendirmek mümkün olmaz, önemli bir iz ve eser bırakmadan memleketine dönerdi, diyebiliriz. Nitekim öteki uzmanlar çoğunlukla böyle bir durumdadırlar.

2 — Profesör Reuter'in Eserleri :

Girişte yaptığımız Sandöviç benzetmesinde işaret ettiğimiz gibi politikacı Reuter Almanların, Profesör Reuter ise Türklerindir. Reuter yazılarında, kitaplarında sık sık Türkiye'den *memleketim*, *memleketimiz* diye söz etmiştir. Onu Türkiye'ye bağlayan da Profesörlük ünvanını bu memlekette almış ve bu nitelikte eserler vermiş olmasıdır. Önce Şehircilik Kürsüsünü ve onun Türk Şehirciliğine getirdiği havayı ele alalım.

Reuter Siyasal Bilgilerdeki Şehircilik dersinin kurucusu ve ilk Profesörüdür. İkinci Cihan Savaşından önce Batı ülkelerinde bile Şehircilik denince hemen akla mühendis ve mimarların yapacağı bir iş geliyor ve bunun dersinin de mühendis ve mimar yetiştiren ilim müesseselerinde okutulabileceği kabul ediliyordu. Reuter Siyasal Bilgilerde okuttuğu Şehircilik dersinde tersimi (design) program dışı bırakarak yalnız sosyo-ekonomik yönleri işlemiştir. O zaman çok yeni olan bu anlayış ve davranış bugün hemen bütün ülkelerde benimsenmekte ve Şehirciliğin yalnız mimar-

ların, mühendislerin işi olmadığı, yerine göre ve gerektiğinde İktisatçıların, Maliyecilerin, Hukukçuların, Sağlıkçıların, Sosyologların, Tarihçilerin, Coğrafyacılardan... da bu alanda büyük katkılarda bulunabileceği, hatta türlü uzmanlık dallarını temsil edenlerden kurulacak böyle bir ekibi yönetebilecekleri kabul edilmektedir.

Prof. Reuter'in en önemli eserini Siyasal Bilgiler Fakültesindeki Şehircilik Kürsüsü olarak göstermek doğru olur. Bu kürsünün mensupları, bugün bir Profesör, iki Doçent ve bir Asistanı ile Reuter'in başlattığı ve kökleştirdiği geleneği sürdürmek çabası içindedirler. Reuter'in statüsünü hazırlayıp olgunlaştırdığı İskân ve Şehircilik Enstitüsü de yine aynı Kürsü mensuplarıyla, bu alanda geniş bilgi ve tecrübe sahibi olan tatbikatçılar tarafından ortaklaşa yürütülmektedir.

İlerde vereceğimiz yayınlarının listesinde görüleceği gibi, Reuter o zamana kadar Türkiye'de hiç değinilmemiş olan Şehircilik ve Mahallî İdarelerle ilgili hemen bütün konuları büyük bir yetki ile ele almış ve işlemiştir. Bazı terimleri Türk diline kazandıran odur. Örneğin bugün bir kanun tasarısının başlığı olan *Mali Tevzin* (Finanzausgleich) için Reuter ve çalışma arkadaşı aylarla karşılık aramışlardır. 1961 Anayasamızın 116. maddesinde Mahallî İdareler hakkında yer alan: «*Bu idarelere görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanır*» fıkrası Reuter'in gerçekleşmesini bütün varlığı ile dilediği ve özlediği bir sonuçtu. Memleketimizden ayrıldıktan 15, ölümünden 8 yıl sonra da olsa böyle bir sonucun alınması, Reuter'in yarattığı havanın ve yaptığı etkinin ürünüdür.

Prof. Reuter'in çalıştığı Siyasal Bilgiler Okulu, devletin ihtiyacı olan yüksek memurları yetiştirmek üzere 1859 da kurulmuş ve gelişerek bugün Ankara Üniversitesine bağlı bir Fakülte olmuştur. Bu okulu bitirenler, İkinci Cihan Savaşına kadar, başta İçişleri olmak üzere Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarında görev alırlardı. İşte Reuter, idarî şubede okuttuğu Şehircilik, Malî ve İdarî Şube öğrencilerine ortaklaşa okuttuğu Mahallî İdareler Maliyesi dersleri ile, ağır sorumluluklar yüklenecek olan bu gençlerin pek çoğunun görüş açılarını genişletecek olan belli prensipleri öğretmek durumunda idi. Kaymakamlık kursunda verdiği konferansları da hesaba katarsak, böyle bir fırsat Reuter'in etkisini çok artırmıştır. Reuter'in öğrencisi olan pek çok kimse kaymakamlık, valilik, müsteşarlık, genel müdürlük, müfettişlik, banka genel müdürlüğü... gibi önemli görevlerden birini ve zamanına göre bir kaçını yüklenmiştir. Bunlar

Reuter'i anmak için düşen her fırsattan faydalanarak onunla ilgili anılarını dile getirir, kendisinin üstün niteliklerini sayar ve dökerler; Türkiye'nin sorunlarını çoğu zaman bizden iyi bilip dile getirdiğini söylerler. İşte Reuter'in yayınları, verdiği derslerin, konferansların sayısı yanında, belki ondan daha çok adının çevresinde yarattığı hava ve aşıladığı fikirler onu günümüze kadar yaşatan ve ileride de unutturmayacak olan eserler olmuştur.

Profesör Reuter'in Türkiye'deki Yayınları :

Reuter daha Siyasal Bilgiler Okulunda ders okutmağı kabul ettiği ilk günlerde, yapılması gereken yayınlar hakkında oldukça açık ve seçik bir plâna ve görüşe sahipti. Bu alanda önemli ilk adım, ders notlarını kitap biçimine sokarak «*komün bilgisi*» (*Şehirciliğe giriş*) adı altında yayınlamak olmuştur. Temmuz 1940'da yayınlanan bu kitabı dolayısıyla, okul müdürüne gönderdiği yazıdan ve bu yazının Neşriyat Programı/Öğrenciler ve Komün Görevlilerinin Yetiştirilmesi İçin başlığını taşıyan ekinden, Reuter'in yayın plânı hakkında derli toplu bir fikir ediniyoruz. O verdiği listede yer alan eserlerden hangilerini kendisinin hazırlıyacağını, hangilerini bir Türk uzmanın yardımı ile ortaklaşa hazırlayabileceğini ve hangilerinin öteki yetkililer tarafından hazırlanması gerektiğini de belirtmiştir.

Yayınlanması gerekli olan eserler programda şu beş kümede toplanmıştır :

- 1 — Komün Bilgisi (Şehirciliğe Giriş)
- 2 — Türkiye Mahallî İdarelerinin İdare Hukuku
- 3 — Türkiye Mahallî İdarelerinin Malî Durumu
- 4 — Türkiye Komünlerinin Yapı İşleri ve Şehir Plânları,
- 5 — Türkiye Komünlerinin Âmme Hizmetleri.

No. 1 de yer alan Komün bilgisini 1940 Temmuzunda Siyasal Bilgiler Okulu yayınlamıştır. Ötekilerden No. 3 ile ilgili olmak üzere Reuter'in, o zaman Sivas Valisi bulunan Necmettin Ergin ile ortaklaşa hazırladıkları *Belediye Maliyesi* kitabını İçişleri Bakanlığı, Fehmi YAVUZ'un hazırladığı *Köy İdarelerimizin Maliyesi* adlı kitabı da Siyasal Bilgiler Okulu yayınlamıştır. No. 5'in kapsamına giren konulardan yakın *münakale* hakkında Reuter'in hazırladığı eser ise yayınlanamamıştır.

İleride Reuter'in türlü dergilerde çıkan makalelerinin, araştırmalarının listesini verdiğimiz zaman görüleceği gibi, o hemen her

konuya değinmiş ve bu alanda çalışacak olanlara izleyecekleri yol ve yöntemi gösterecek olgunlukta ve öncülük değerinde çalışmalar yapmıştır. Sözünü ettiğimiz, 1940 Temmuz'unda hazırladığı yayın programının kapsamı hakkında bir fikir edindikten sonra, kitap ya da broşür biçiminde yayınlanmış olan ve yayınlanamıyan eserlerini ayrıca ele alacağız.

Reuter ikinci kümede yer alan *Türkiye Mahallî İdarelerinin İdare Hukuku* için şöyle diyor :

«Bu eserde Türk Komün idaresini (köy, belediye ve özel idarelerle birlikler) ilgilendiren bütün kanun ve tüzükler, bugün yürürlükte olduğu biçimde toplanacaktır. Kitapta bu mevzuat metinleri ile birlikte Türk Komün İdare Hukukunun özelliğini ortaya koyan ve benzer durumdaki yabancı memleketlerle karşılaştırmalar yapan bir giriş de yer verilecektir. Kanun metinleri önemli noktalarda yorumlarla ve öteki ilgili hükümleri gösteren dipnotları ile tamamlanacaktır. Her konunun kanunlardaki yerini bulmayı sağlayacak olan ayrıntılı bir endeks de çok önemlidir.»

Reuter'in yayın programında *Türkiye Mahallî İdarelerinin Malî Durumu* hakkında şu açıklama vardır :

«İlgili kanunlardan faydalanmak, yeni ve güvenilir istatistik malzemesine dayanmak suretiyle Türk Komün idarelerinin malî durumu ortaya konacak; Ankara, İstanbul, İzmir gibi önemli şehirlerin bütçelerine özel bir ilgi gösterilecek; mümkün olursa bir İl Özel İdaresinin aktüel malî sorunları incelenecektir.

Gelirler, giderler tahlil edilecek; hukukî esaslar ve iktisadî önem belirtilecek; Avrupa Komünlerinin malî sistemleri ile karşılaştırmalar yapılacaktır.» Bu kitabın hacmi yaklaşık olarak 150-200 sahife olacaktır.

No: 4 de yer alan *Türkiye Komünlerinin Yapı İşleri ve Şehir Plânları* hakkındaki yayın programı da şöyledir :

«Komün Yapı İşlerinin bütün yönleriyle ortaya konması; imar raporu, gerekçe, harita, plân ve krokilerin tahlili ve bunlardan faydalanarak, Türkiye'de imar plânları için uygulanan işlemlerin ortaya konması; bu eser Türkiye'deki koşulları göz önünde bulundurarak modern şe-

hir plâncılığının genel prensiplerini gösterecek ve gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara yön verecek nitelikte olacaktır.» Kitabın hacmi 200 ilâ 250 sahife olacaktır. (Harita, plân ve resimler için iyi kâğıt kullanılacaktır.)

Türkiye Komünlerinin Âmme Hizmetleri hakkındaki yayın programı çok geniştir. Onu da görelim :

«Türk Komünlerinde bulunan kamu görev ve teşebbüslerinin teknik ve ekonomik problemleri eksiksiz bir biçimde ortaya konacaktır. Her alan için ayrı olmak üzere, işlenmiş ve kontrol edilmiş istatistik tablolarından faydalanmak suretiyle, bir yıl içinde yapılan işler, yatırılan sermaye, kâr ve zarar hesapları v.b. hakkında eksiksiz bilgilere dayanan tahlillerin yapılmasına çalışılacaktır. Girdi-çıkıtı tahlilleri, masraf tahlilleri ve her konuda Avrupa'daki durumla mukayeseler yapılacaktır.»

Bu alanın genişliği karşısında Reuter her işletme ve görev türü için ayrı monografiler hazırlamak suretiyle bir yayın serisinin meydana getirilmesi gerektiği hususuna dikkati çekiyor ve karşılaştırmaları kolaylaştırmak üzere bütün monografilerin önceden kararlaştırılan belli bir plâna göre yapılmasını öngörüyor. Monografi hazırlanacak konular: su, havagazı, elektrik, yakın münakale kanalizasyon, çöplerin toplanması, sokakların temizlenmesi, itfaiye ve açık pazarlar v.b. dir. Bunlardan birbirine yakın olan konulardan bir kaç, örneğin gazla elektrik, çöplerin toplanması ile sokakların temizlenmesi ve itfaiye gibi konular aynı kitap içinde yer alabilecektir.

Kitapların hacmi çeşitli olacak, fakat bunlardan hiç biri 100 sayfenin altına düşmeyecektir. Reuter yakın münakale için 150 sahife tutacak bir eser tasarlamış ve komün işletmelerinin ortak problemleri hakkında da ayrı bir kitabın yazılmasını öngörmüştür.

Reuter yayın programına ekli olarak okul müdürüne gönderdiği mektupta 3 ve 5 No: larda yer alan Komün Maliyesiyle yakın münakale hakkındaki kitapları «kendim yazmak niyetindeyim» diyordu. Onun 1940 Temmuzun'da Okul Müdürüne verdiği yayın programı şöyle son buluyor : «Komünlerin sosyal politika, sağlık ve kültürle ilgili görevleri hakkında yapılacak yayınlar için ileride teklifte bulunacağım». Elimizde böyle bir teklifle ilgili herhangi bir belge yoktur. Ancak onun konferanslarının, makalelerinin listesi bu alanı bir kenara itmediğini açıkça gösterecek niteliktedir.

REUTER'İN YAYINLARI : (10)

Bu başlık altında Reuter'in kitap ya da broşür biçiminde yayınlanmış, dergilerde çıkmış, kaymakamlık kursu için çoğaltılmış olan eserlerinin bir listesi verilecek ve baskıya hazır bir duruma getirilerek S.B.O Müdürlüğüne sunulduktan sonra Millî Eğitim Bakanlığının da onayladığı halde basılmayan *Yakın Münakale* eseriyle İller Bankası için hazırladığı rapordan söz edilecektir.

Reuter'in eserlerini şu beş kümede toplayacağız :

- Kitap ve broşürleri,
- Yayınlanmayan kitabı, *Yakın Münakale*,
- İller Bankası hakkındaki raporu,
- Kaymakamlık Kursunda verdiği konferansların metinleri,
- Türli dergilerde çıkan yazıları,

Kitap ve Broşürleri :

Komün Bilgisi (*Şehirciliğe Giriş*) : Reuter Şehircilik ders notlarını sistemleştirerek bu kitapta bir araya getirmiştir. Resimlerle, plân, grafik ve şekillerle zenginleştirilen kitabın sonunda Şehircilikle ilgili zengin bir bibliyografya, 200'e yakın Almanca, Fransızca, ya da İngilizce terimin Türkçe karşılığı ile alfabetik endeks vardır. Yukarıda sözünü ettiğimiz 1940'da okul müdürlüğüne sunduğu yayın programında Reuter Komün bilgisi hakkında şöyle diyor :

«Bu kitap mümkün olduğu kadar Türkiye'nin ihtiyaçları ve koşulları göz önünde bulundurulmak suretiyle yazılmıştır. Fakat Türkiye için değer taşıdığı ölçüde, Avrupa'da kazanılan tecrübelerle dayandırılmıştır. Kabil olan her yerde Türkiye hakkındaki rakamlardan faydalanma yoluna gidilmiştir.»

Kitabın adına Giriş - Einführung sözcüğünün eklenmesine gerekçe olarak, önsözde şu açıklamayı buluyoruz :

«Bu eser komün sahasında halledilmesi icabeden bir çok meselelerin mevcudiyetine işaret eder ve büyük bir züm-

(10) Reuter'in eserlerini Türkçeye çevirenlerin adları : Niyazi Çıtakoğlu, Bekir Sıtkı Baykal, Yusuf Saim Atasagun, Adnan Kolatan, Sırrı Erinç, Muhtar Yazır, Cemil Ziya Şanbey, Orhan Tuna, Coşkun Üçok, Hikmet Belbez, Fehmi Yavuz.

re içinde bu hususta bir alâka uyandırırrsa, vazifesini yapmış telâkki olunabilir. Çünkü böyle bir alâka uyandığı takdirde sayfelerimizde mevzuubahs ettiğimiz beynelmilel şöhreti haiz tâli meslekî kitaplardan okuyucularımızın istifade ederek münferit sahalarda komün meseleleriyle uğraşabilecekleri aşikârdır. Yazılarımızda bu gayeye matuf bir metod takip edildiği için kitabımızı Giriş - Einführung kelimesiyle isimlendirdik. Bu bakımdan eserimizin yalnız talebemize değil, aynı zamanda amelî hayatta komün işleriyle uğraşanlara da faydalı olacağını ümit ediyoruz.»

Reuter daha 1938 Ağustosunda, hazırlayacağı 60 konferansın (ders saati) metni tamamlandığı zaman bir komün bilgisi el kitabının ortaya çıkacağını söylüyordu. *İçindekiler'e* bir göz atmak bundaki başarıyı gösterecektir. Aşağıya aldığımız, kitabın 10 ana bölümünün başlıkları durumu aydınlatacak niteliktedir.

- Komün bilgisi mefhumuna dair,
- Komün iş sahaları,
- Komünlerin idare hukuku,
- Komünlerin mali meseleleri,
- Komünlerin yapı işleri,
- Komünlerin âmme hizmetleri,
- İçtimaî muavenet ve sıhhat işleri,
- Komünlerin kültürel işleri,
- İdarî vahdet olarak komün,
- Bibliyografya, ıstılahlar.

Belediye Maliyesi :

İçişleri Bakanlığınca 1945'te yayınlanan bu kitabı Reuter, o zaman Sivas Valisi bulunan Necmettin Ergin'le ortaklaşa hazırlamıştır. Önsözde yazarların her kesim için ortak sorumluluk taşıdıkları belirtildikten sonra : «ikisi de birbirlerini her kısımda tasahih etmişler ve tamamlamışlardır.» denilmektedir.

Kitapta yer alan konuların ana başlıkları şunlardır : Mukadime - Belediye Maliyesinin Umumî Meseleleri - Belediye Bütçe Hukuk ve Şekli - Belediye Âmme İşletmeleri - Belediye Gelirleri - Belediye Masrafları - Belediye Fevkalâde Maliyesi.

Son sözde şöyle denilmektedir :

«Hiç bir kimse şehirlerimizin, bugünkü tekniğin sağladığı başarı seviyesine ulaştığını iddia edemez. Aynı büyük-

lükteki Avrupa Belediyelerine nazaran şehir idarelerimiz ister istemez geri bir durumdadırlar. Belediyelerimizin malî durumları hakkında yaptığımız bütün incelemeler herkes tarafından kabul edilen bu durumun açık bir ifadesidir. Bütün memleketler gibi biz de harbin sonunda beledî faaliyetlerin önemli bir şekilde artması lâzım gelen yeni bir devreye gireceğiz. Yeni duruma uyabilmek için bu kitapta ileri sürülen meselelerin halli gerektiğine kaniiz. Bu meseleleri kısaca iki grupta toplayabiliriz :

- 1) Devletle ve şehirler arasındaki malî ilgiler (malî denkleşme ya da malî tevzin)
- 2) Şehirlerin özel malî çalışmaları»

Birinci kümede yer alan sorunlarla ilgili olmak üzere 1961 Anayasasının 116. maddesinde Mahallî İdarelere «görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanır» fıkrasının yer aldığını yukarıda gördük. Maliye Bakanlığı tarafından bir de Malî tevzin kanunu tasarısının hazırlandığını biliyoruz. Malî Tevzin sorunu henüz çözümlenmemiş olmakla beraber, Anayasa'da yer alan hüküm, hazırlanan kanun tasarısı, yıllar önce atılan tohumların yok olup gitmediğini, geleceğe güvenle bakabileceğimizi gösteren nedenlerdir.

Kitabın son sözü şöyle bitiyor :

«Hamle yapmak isteyen kuvvetler için, modern bir belediye idaresi kurmaktan daha enteresan bir iş olamaz. Bu iş vazifelerin ve hallî gereken meselelerin çeşitliliği bakımından bizzat hayatın kendisidir. Bu müstakil idarî uzviyetin maliyesini mükemmelleştirebildiğimiz nisbette çalışmalar verimli ve şamil olacaktır.»

Mesken Meselesinin Hal Çareleri : Reuter'in Türk İktisat Cemiyetince düzenlenen konferans dizisi içinde, 3.12.1943 tarihinde Ankara'da verdiği bu başlığı taşıyan konferans Arkitekt Dergisinde hemen, ve üç yıl sonra sözü edilen cemiyet tarafından broşür olarak yayınlanmıştır. Metinde yer alan şu ana başlıklar, konferansçının değindiği konuların önemini gösterecek niteliktedir : Mesken Meselesi Âmmeyi Alâkadar eden bir mahiyet almıştır. Resmî makamların vazifeleri - Malî yardımlar - Ev tipleri ve teknik problemler - Teşkilâtlanma işleri - Yarının şehri.

Reuter yarının şehri kesiminde, konferansının sonuna doğru şöyle demektedir :

«Kuruluş sırasında bazı fedakârlıklarda bulunmak mecburiyeti hasıl olsa bile, şehirler yine de bir vahdet teşkil etmeli ve namütenahilikler arasında kaybolmamalıdır. lar...

Yarının şehrinin yeni manzarası, bütün memleketlerde ağır fakat emniyetle yürüyen ve devletin içtimaî bakımından mesuliyeti olmadığını kabul eden eski telâkkileri altüst eden, günün sosyal ruhundan doğmuştur. Yeni şehir tarzı bahşettiği daha sıhhi ve daha tabii hayat şekliyle, geçen asrın sür'atli inkişafı dolayısıyla maruz kaldığımız içtimaî felâketlerin bir kısmını bertaraf etmeye hizmet etmelidir. Şüphesiz zamanımızın bütün felâketlerinin, başka bir inşaat tarzı ve şehir kuruluşu gibi zahiri tedbirlerle tedavi edilebileceğine inanmamalıyız. Hakikatta hastalıklarımızın kökleri çok daha derinde ve manevî inkişafımıza yerleşmiş bulunmaktadır. Fakat şehirler nasıl kurulursa kurulsun deyip geçivermek de sakat bir hüküm olur. Büyüdüğümüz muhitin kuruluş tarzı manevî bünyemizin kuruluş tarzına fevkalâde müessir olur. Bu sebepten yarının şehri hakkındaki tasavvurların zamanımızın ahlâkî ve manevî durumunun tedavisinde kuvvetli bir tesir icra edeceğine hiç şüphe etmemelidir.» (s. 26-27).

İstanbul Belediye'sinin Malî Durumu (1937-1942) : İstanbul Belediyesinin Beş yıllık malî durumunu bir arada ve karşılaştırmalar yaparak inceleyen ve 1944 yılının Şubat - Mart aylarında hazırlanan bu rapor Türkiye'de bu alandaki ilk çalışmadır. Rapor 1945 yılında Siyasal Bilgiler Okulu Dergisinde ve sonradan 1951 de İstanbul Belediyesi tarafından yayınlanmıştır. Reuter şehirciliği ilgilendiren bütün konularda ayrıntılara inmek kadar, onları bağlantıları ile ve bütün içinde görmeyi de büyük ölçüde başarmıştır. Bu durumu aydınlatacak nitelikte bulduğumuzdan Siyasal Bilgiler Okulu Dergisindeki sunuş paragrafını buraya aktarıyoruz :

«Dergimizin ikinci sayısınının 394. ve müteakip sayfalarında çıkan Belediyeler İstatistiğinin Kritiği hakkındaki yazımızda, belediyelerimizin hakiki malî durumlarını aydınlatmak için şunları teklif etmiştik : 20 kadar büyük belediyeye inhisar ettirmek üzere hususî bir araştırma yapılması mümkündür. Böyle bir araştırma bütün meseleleri ihtiva edecek şekilde tertip olunursa, belediyelere ait işlerin iç bağlılığını tanımak ve aynı zamanda küçük bele-

diyelere ait müstakbel işleri kolaylaştırmak hususunda faydalı bir adım atılmış olur.'

İstanbul Belediyesinin malî durumunu incelemek fırsatına kavuşunca kritiğimizde teklif edilen esaslara uygun bir deneme yapabildik. Bu ilk deneme istediğimiz manâda belediyelerimizin malî meselelerinin yakından tahliline bir başlangıç sayılır ve istatistik problemlerinin tahliline bir başlangıç sayılır ve istatistik problemlerinin teessüsüne yardım edebilir. Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul'un belediyesinin malî durumu hakkındaki bir etüdün umumî alâka ile karşılanacağını ümit ettiğimden aşağıda İstanbul Belediyesinin malî durumunun müfredatlı bir tetkikini veriyoruz. Bu tahlili yaparken başkaları tarafından da Ankara ve İzmir ile memleketimizin hususiyetini tebarüz ettiren diğer küçük şehirler için buna benzer etütlerin yapılmasını temenni ve ümit ediyoruz.»

Reuter memleketimizden ayrıldıktan 5 yıl sonra İstanbul Belediyesinin bu monografiyi broşür halinde yayınlamak yoluna gitmesi, çalışmanın değeri ve gördüğü ilgi hakkında bir fikir verebilir.

Raporda şu başlıkları buluyoruz : Belediye maliyesinin vüsat ve şümulü - gelirler - giderler - netice ve belediyenin malî durumunu düzeltmek için teklifler. Esere ayrıca şu başlıkları taşıyan 5 tablo'da eklenmiştir: Müfredat itibarile varidat - müfredat itibarile mesarifat (adi bütçe) - müfredat itibarile fevkalâde bütçe - muvazenesi - icmal.

İstanbul Belediyesi İktisat Müdürlüğü'nün Selâhiyet ve Teşkilâtı Hakkında İstişarî Heyet'in Raporu : İkinci Cihan Savaşı ilerledikçe fiyatlar yükseliyor, karaborsacılık artıyor, aranan bulunmuyor, birçok yiyecek giyecek eşyası, yapı malzemesi, petrol.. dağıtımına tabi tutuluyordu. Bu alandaki sıkıntılar İstanbul'da her yerden daha çok duyulmuştur. 27.9.1943 tarihli bir kararla durumun bir Danışma Kurulu tarafından incelenmesi isteniyor. Danışma Kurulunda şu üyeler vardır : Reuter, Kessler, Hikmet Şanbay, Muhlis Ete.

Hazırlanan raporda İktisat Müdürlüğü'nün çalışması, mevzuatın aksayan yönleri ve eksikleri belirtildikten sonra, türlü yeni kuruluşlara, bu arada *İstatistik ve İktisadî Etüdler Servisine* değinilmektedir. Derhal alınması gereken tedbirler arasında, halkla münasebetler bakımından şu satırları buluyoruz :

«Bu yollardan ihtikâr mücadelesine iştirakini temin zımında halkla sıkı teması daimi şekilde muhafaza etmek. Keza bunu temin etmek için behemehal şikâyet büroları tesis etmek, bu büroların telefon numaralarını gazetele-
rin baş sayfalarında halkın enzarına arz etmek, Yardım Sevenler Cemiyeti vs. gibi kadınlar teşkilâtı ile rabıtayı idame ve onların bu hususta müsbet yardımlarından faydalanmak...» (Bu rapor da 1951 yılında bir broşür halinde İstanbul Belediyesi tarafından yayınlanmıştır).

Tatbiki Mahallî İdare (Yakın Münakale) :

Reuter'in yayın programına göre, Tatbikî Mahallî İdareler Dizisi içinde 10 kadar monografinin bulunduğunu yukarıda gördük. Reuter Siyasal Bilgiler Okulu Müdürlüğüne, bu dizi içinde yer alan Yakın Münakale kitabının metnini bir mektupla sunmuştur. 10.3.1942 tarihli bu mektupta Reuter'in kendi yapmak istediği ve bu alanda yapılması gereken öteki yayınlara değindikten sonra bu konuların toplum hayatındaki önemini şöyle belirttiğini biliyoruz :

«Harpten sonra Mahallî İdareleri fazla inkişaf ettirmek için büyük gayretler sarfetmek lâzım geleceği herkesçe kabul edilen bir hakikattir. Harbeden memleketler bile harpten sonra yapılması lâzım gelecek olan işler için şimdiden hazırlıklarla meşguldürler. Bu işe bugün başlamanın faydalı olacağı inkâr edilemez.»

1950 yılında Fakülte oluncaya kadar Siyasal Bilgiler Okulu Millî Eğitim Bakanlığına bağlı idi. Okul Müdürlüğü 21.3.1942 tarihli yazısı ile Yakın Münakale monografisinin Bakanlıkça basılması isteğinde bulunmuştur. Millî Eğitim Bakanlığının 26.1.1943 gün ve 82/846 sayılı yazısı şöyledir :

«Profesör Ernst Reuter tarafından yazılan Tatbikî Mahallî İdareler adlı eserin müsveteleri bu yazı ile birlikte iade edilmiştir.

Maarif Matbaasının okul kitapları baskı işleriyle yüklü bulunması dolayısıyla, eserin okul tahsisatı ile harçteki müesseselerden birinde *behemehal* bastırılmasını rica eder, saygılarımı sunarım.»

O zaman Millî Eğitim Bakanı bulunan Hasan Âli Yüsel, *behemehal* sözcüğünü bir çıkma yaparak kendi el yazısı ile eklemiştir.

Daktilo edilmiş bir nüshası Siyasal Bilgiler Fakültesi kitaplığında bulunan (No: B-415) bu kitap şimdiye kadar basılmamıştır. Bu sonucun nedeni üzerinde durmıyacağız. Ancak Reuter'in en çok yetkili olduğu bir alandaki bu çalışmasının değerlendirilmesi çok faydalı olurdu, demekle yetiniyoruz. 166 sayfa tutan kitap şu üç ana bölüme ayrılmıştır: Münakale Tekniği - Tarifeler ve İstatistik - Teşkilât ve İşletme Meseleleri.

İller Bankası Hakkındaki Raporu :

Reuter 1946 Ekimi başlarında Almanya'ya dönmek üzere her türlü hazırlığını yapmış, son günlere kadar tarife uzmanı olarak çalıştığı Devlet Deniz Yollarından (Denizbank) biletini de almıştı.

1945 de çıkan bir kanunla Belediyeler Bankasının adı İller Bankasına çevrilmişti. Yeni statü içinde bu bankanın fonksiyonlarında önemli gelişmeler olması bekleniyordu. Zamanın İçişleri Bakanı ve Bankanın yetkilileri Reuter'in geçiş döneminde alınacak tedbirler ve gelecekte alacağı düzen hakkında bir rapor istediler. Reuter yolculuğunu bir ay geciktirmek suretiyle bu raporu hazırladı. İlgililer raporun tamamlanmasını sabırsızlıkla bekliyor ve hazırlanan kesimleri parça parça görmek istiyorlardı. Reuter haftada bir kaç gün öğle yemeklerinde İller Bankasında, çeviriyi yapan Fehmi Yavuz'la buluşarak tercüme edilen parçaları gözden geçiriyor ve hazırladığı Almanca metni verirken gerekli açıklamaları da yapıyordu.

İller Bankasının örgütlenmesi, çalışması ve kuruluşu hakkında çok önemli prensiplere yer veren ve yayınlanmamış olan bu rapor, bugün de büyük bir değer taşımaktadır. Başta Belediyeler olmak üzere Mahallî İdarelerin Kredi alabildiği tek kamu kuruluşu olan bu banka, kamu oyunun dikkatini üzerine çekmekte ve baskı gruplarının etkisine açık bulunmaktadır. Ayrıca banka belediyelere imar, harita, proje hazırlama, uygulama ve kontrol alanlarında önemli teknik yardımlar yapar ve devlet gelirlerinden Mahallî İdarelere ayrılan payları dağıtır, fonların ödenmesine aracılık eder. İşte bankanın bütün bu fonksiyonları zaman zaman yüksek plânda tartışma konusu olmakta ve Reuter'in tavsiyelerinin dışına çıkmak isteyenlerin gerekçeleri güçsüz kalmaktadır.

Bu banka hakkında daha önce çok yayın yapmış olan Reuter için böyle ciddî bir raporu (Türkçesi 47 daktilo sahifesidir) bu kadar kısa zamanda hazırlamak ve sağlam prensiplere dayandırmak güç olmamıştır.

Kaymakamlık Kursundaki Konferansları :

Reuter'in 1942 yılı başlarında açılan ilk kaymakamlık kursunda konferanslar vermeye başladığını ve memleketimizden ayrılıncaya kadar bunu sürdürdüğünü yukarıda gördük. Sayıları bir düzineye yakın olan konferansların metinleri çoğaltılarak adaylara dağıtılmıştır. Bu konferanslar oldukları gibi herhangi bir yerde yayınlanmamıştır. Ancak Reuter'in öteki yayınlarında bütün bu konulara değinildiğini görmekteyiz. Konferans başlıklarını aşağıda veriyoruz :

- Mahallî İdareler Maliyesinin Hususiyetleri,
- Tasarrufun Teşviki,
- Mahallî İşletmelerin Umumî Problemleri (İki Konferans),
- Yakın Mınakale İşletmeleri,
- Mahallî İjiyen İşletmeleri (İki Konferans),
- Mahallî Yapı İşletmeleri,
- Mahallî İdarelerin İktisadî Sahadaki Umumî Faaliyetleri,
- Sosyal Siyaset ve İçtimaî Muavenet (İki Konferans).

REUTER'İN DERGİLERDE ÇIKAN YAZILARI :

Reuter'in yazıları Türkiye'de bir düzineye yakın dergide çıkmıştır. (Onun günlük gazetelerde çıkan herhangi bir yazısına rastlamadık.) Bunlar arasında Fakültelerin, Bakanlıkların, devletin kontrolünde olan banka ve kurumların çıkardığı dergiler çoğunlukta. Özel teşebbüsün çıkardığı bir kaç dergi de Reuter'in yazılarına yer vermiştir. Bazı yazıları ise, yayınladığı derginin aynı nüshasında Türkçe ve Almanca çıkmıştır.

Reuter'in yazılarının başlıkları incelendiğinde, birbirine benzeyenlere sık sık rastlanır. Karşılaştırma, kitap ve broşürlerinin başlıklarıyla, içindikilerle yapıldığı zaman benzeyişlerin daha çok arttığı görülür. Bunu bir sakınca değil, üstünlük saymak gerekir. Çünkü Reuter kendisinden önce hiç değinilmemiş, ya da çok az işlenmiş olan konuların hemen hepsi üzerinde düşünmüş ve yazmıştır. Bütün bunları her fırsattan faydalanarak çok sayıda okuyucuya ulaştırmak zorunda idi. Özellikle o zamanlar her derginin Türkiye'de çok sınırlı bir okuyucusu vardı. Bu nedenle aynı, ya da benzeri konuları özünden fedakârlık yapmadan türlü dergilerde yayınlamakla, pek çoğu yeni olan kavramlar, Mahallî İdarelerle ilgili sorunlar üze-

rinde daha çok okuyucunun zihin yormasını sağlamak yolunu tutmuştur.

Öte yandan Reuter, yazmakla, yazısının herhangi bir yerde çıkmasını sağlamakla görevinin tamamlandığına inanmaz, etkili olmak isterdi. Yazılarında, raporlarında savaş içinde bile bir çok Batılı ülkelerin Mahallî İdare, yıkılan şehirlerin yeniden imarı, nüfus hareketleri yüzünden ortaya çıkan ve çıkacak olan problemlerin çözümleri... için hazırlığa başladıklarını, bizim de böyle davranmamız gerektiğini sık sık söylemiştir.

O dergilerin etkili olması için de tavsiyelerde bulunmağı ihmal etmezdi. Örneğin İller Bankasının çıkardığı *Belediyeler Dergisi* hakkında başlığını taşıyan 20 Ekim 1941 tarihli bir raporu İçişleri Bakanlığı Mahallî İdareler Genel Müdürlüğüne vermiştir. Bu rapor hiç bir yerde yayınlanmamıştır. Elimizde bulunan Almanca orijinalinden çevirmeler yaparak, rapordan bir kaç paragrafı veriyoruz:

«Belediyeler Dergisi, belediyecilik alanındaki çalışmalar için herkes tarafından kabul edilen genel temsili bir organ niteliği kazanmalıdır. Bu nedenle dergi bir belediye idaresinin yönetimi için bilinmesi gerekli olan her şeye yer vermelidir. Bir belediyenin çalışma alanına giren konular derginin türlü sayılarında makale, malzeme, kısa haber... biçiminde ele alınmalı ve teknik, ya da başka nedenlerle bazı özel konuları işlemek mümkün olmazsa, bunlar hakkında özel bilgi ve haberin nereden alınabileceği gösterilmelidir.

Dergi, belediyecilik alanındaki gelişmeler hakkında sürekli bilgi vermeli ve belediyelerin çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmak isteyen herkesin ihtiyacını eksiksiz ve güvenilir bir biçimde karşılamalıdır.

(*Münferit belediye haberleri*) başlığı altında basit gazete kupürleri biçiminde değil, söz konusu belediyede olup bitenleri ilgili herkese kapsamlı ve sürekli bir biçimde gösterme yolu tutulmalıdır. Redaksiyon çalışmalarıyla gereksiz tekrarlar, yer dolduran köhne nezaket ifadeleri ve benzerleri önlenmeli ve bunların yerini aydınlatıcı, açıklayıcı haberler almalıdır.

Belediyelerin çalışmaları ile dolaylı, ya da dolaysız biçimde ilgisi bulunan yayınlar bibliyografya sütununda yer almalıdır. Bu kanaldan derginin sürekli okuyucuları,

türlü yerlerde çıkan yazıları, yapılan işleri adım adım izleyebilmelidir.»

Reuter derginin fiyatına, yıl sonlarında yapılacak işlere kadar bütün ayrıntılara değindikten sonra kendisine yakışan bir nezaketle son paragrafta raporunu şöyle bitiriyor :

«Dergi bugünkü biçimi ile de çok değerlidir ve burada işaret edilen uyarımlar onun eleştirilmesi değil, geliştirilmesine hizmet olarak kabul edilmelidir...»

Bu girişten sonra Reuter'in dergilerde çıkan yazılarına geçebiliriz. Ankara'da çıkması, etki alanının genişliği, yöneticileri ile sıkı işbirliği kurması nedeniyle o en çok Belediyeler Dergisinde yazmıştır. Ayda bir çıkan bu dergide Reuter'in pek çok yazısı yayınlanmıştır. Bunları imzalı ve imzasız olarak iki kümede toplayabiliriz. İmzalıları yerli ve yabancı türlü şehircilik, Mahallî İdareler konularındadır. İmzasızlar ise yabancı şehir haberleri olarak verilmiştir. Özellikle kesin olarak Reuter tarafından yazıldığını bilmediğimiz imzasız yazıları listemize almamayı uygun buluyoruz. Bu nedenlerle vereceğimiz liste eksik olabilir.

Reuter'in Belediyeler Dergisinde Çıkan İmzalı Yazıları :

Konu :	Sayı :
İçme sularının satışlarında esaslar	63
Şehir Plânında İktisadî Kaideler	64
Endüstri amelesinin meskenlere yerleşmesi	65
Köylerimizde ne gibi şehircilik işleri yapılabilir.	66
Belediyeler istatistiği I	68
» » II	69
Hususî İdarelerin İstatistiği	70
Belediyeler Bankası Faaliyeti	69
Türk Dilinde Şehirciliğe Dair Bibliyografya	72
Mahallî İdarelerin Malî Kaynakları ve Devletle Mali Münasebetleri	I 73
» » » » » » »	
» II	74
Sokak Levhaları	75
Köylerimizden Şehirlerimize Akın	75
Belediye İşletmelerinin Ehemmiyeti ve Problemleri	I 76
» » » »	II 77
Kaldırım ve lağım nısıf hissesi ve şerefiye	I 77
» » » »	II 79

Yabancı Şehir Haberleri :

<i>Konu :</i>	<i>Sayı :</i>
İsviçre'de memleket plânı işleri (Landesplanung)	73
Almanya'da tek şekil tramvay arabaları	73
Felemenkte komünlerin otonomisi ilgası	73
İsviçre ve İngiltere'de Trolleybüsler	74
Felemenkte mesken buhranı	74
Almanya'da çöpten istifade	74
Batı Şehirlerindeki küçük bahçeler (Almanya'daki vaziyet)	75
Eski madenlerin toplanması (İngilteredeki vaziyet)	75
Lâğım sularından istifade	75
Şehir havagazı ve havagazı âletleri için standardizasyon	76
Fransa'da mali muvazenenin islâhı	76
Macar şehirlerinin dolar istikrazları	76
Alman ciro santralı (Alman Belediyeler Bankası)	77
Su kuvvetleriyle işleyen küçük elektrik santrallerinde verimlilik	77
Avrupa'da mesken buhranı	80

Belediyeler Dergisi 1942 yılının 6 ncı ayından başlamak üzere geçici bir süre için kapatılmıştır. Bu dergiyi çıkaran İller Bankası Yönetim Kurulunun karar gerekçesinde başlıca kapanma nedeni olarak, İkinci Cihan Savaşının yarattığı kâğıt darlığı gösterilmektedir. Üç yıl sonra, benzeri bir derginin, İller ve Belediyeler Dergisi adıyla ve Türk Belediyecilik Derneği tarafından çıkarılmasına başlanmıştır. Türkiye'den ayrılacağı son günlerde, Reuter'in bu dergide çıkan yazılarını da görelim :

Reuter'in İller ve Belediyeler Dergisinde Çıkan Yazıları :

<i>Konu :</i>	<i>Sayı :</i>
Belediyelerimizin gelirleri (Ekim ve Kasım 1945)	No. 2/3
Elektrikleşme derdi (Mayıs 1946)	8
İsviçre şehirlerinin yakın münakale işletmeleri (Kasım 1946)	14

Reuter'in Arkitekt Mecmuasında Çıkan Yazıları :

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Teknik, Güzel Sanatlar ve Şehirlerin idaresi	12	1-2
Belediyelerin yapı işletmeleri	13	1-2

Arkitekt'de Çakan Yazıları (Devam)

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Belediye Meclisi Azalarının hak ve selâhiyetleri	13	3-4
Kasabalarımız	13	5-6
Belediye Reislîği	13	11-12
Mesken Meselesinin hal çareleri (Broşür h. yayınlanmıştır.)	13	11-12
Küçük Belediyeler Meselesi	14	9-10
Küçük » »	15	3-4
Gayrimenkullerin üzerine kredi meselesi	15	7-8

İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Belediye İktisadiyatının Ehemmiyeti ve Problemleri	1941	3-4
Belediyeler Bankası	1942	3-4
Türk Belediyelerinin Gelirleri	1943	1
Beledî Vakıfların Modern Şehir İdaresindeki Ehemmiyeti	1942	3-4

Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Belediye Maliyesinin umumî meseleleri	1943	1
Belediye masrafları	1944	2
İstanbul Belediyesinin mali durumu (Broşür h. yayınlandı)	1945	3
Şehirlerimizin nüfus gelişmesi	1946	4
Belediyeler İstatistiği (1929-1938) Kitap tahlili	1942	2

Siyasî İlimler Mecmuası

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Türkiye'de Şehirleşme temayülleri	1941	126
Mahallî İdarelerle Devlet arasındaki münasebetler	1940	116-117
Memur yetiştirme meselesi	1941	129
Belediyeler Bankası	1940	116-117

İdare Dergisinde

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Beledî işletmelerin tabi olacağı mülhak b. sistemi	15-16	170-176
Beledî işletmelerde tarife ve kazanç temini esas	15	171-
» » Devlet müdahalesi	16	174

Konjonktür Mecmuasında

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Mahallî İdarelerin malî kaynakları ve Devletle münasebeti	2	4-6
Mahallî İdareler İstatistiklerinin ehemmiyeti	2	9-12
Belediyeler Bankası	1941	1-3

Türk Ekonomisinde

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Belediyelerimizin önemi	1943	2
Harbin belediyelerimiz maliyesine tesiri	1943	4
Belediyelerin iktisadî icraatı	1944	7
Belediye gelirlerimizin arttırılması	1944	9

Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi

<i>Konu :</i>	<i>Yıl</i>	<i>Sayı :</i>
Şehirlerimizin gelişme problemleri	1943	5

BEŞİNCİ KESİM**REUTER'İN ŞAHSİYETİ :**

Reuter'in şahsiyetini ortaya koymak hem çok kolay, hem de çok güçtür. Kolaylık, hakkında yazılan eserlerin çokluğundan, güçlük ise söylenenlere yeni bir katkıda bulunmak, hiç değilse bunların kompozisyonunu yaparken bir özellik sağlamak zorunluluğundan gelir.

Muhacir ve profesör Reuter'in şahsiyetini, politikacı Reuter'in şahsiyetinden ayırmak da sanıldığı kadar kolay değildir. Biz burada böyle bir ayırma yapmaktan daha çok Profesör ve Muhacir Reuter'in politikacı Reuter ile herhangi bir çelişmeye düşmediğini gös-

termeyi deneyeceğiz. Önce politikacı Reuter'in portresini çizmeye çalışalım.

Politikacı Reuter'in Portresi :

Reuter daha Üniversite öğrencisi iken kalın ve kesin çizgileri ile hayatta izleyeceği yolu çizebilmiştir. O 1912 yılında Alman Sosyal Demokrat Partisinin üyesi olmuştur. Reuter'in ana ve babasıyla olan bağlarını gevşetmek ve kırmak pahasına da olsa inandığı yolda ve biçimde yaşamasını sürdürmek istediğini ve bunda başarıya ulaştığını görüyoruz.

Reuter'in beş yıl kadar (1917-1922) süren Komünistliği de şahsiyetine gölge düşürecek bir çelişme sayılmaz. O tutsak iken geniş halk kitlelerine faydalı olmak için eline geçen fırsatı değerlendirmek heyecanı ile kendisini ortaya atmıştır. Birinci Cihan Savaşının içinde ve sonunda İmparatorluklar gibi bir çok değerlerin çatır çatır yıkılması, ekonomik çöküntüler, enflasyon, milyonların göç etmesi, barış anlaşmalarının birer dikte biçimini alması ve benzeri nedenler yüzünden, Komünist partisinde bu kadar uzun bir süre kalmış olabilir. Komünist Enternasyonalinin Çarlık Rusyası'nın emperyalist ideallerini gerçekleştirmede bir alet olduğunu anladıktan sonra, bu partiden ayrılması ve sonradan eski partisi olan sosyal demokrat partisine geçmesi de onun şahsiyetindeki üstünlüğü gösterir.

Politikacı Reuter hareketli, atılgan, sözünü esirgemeyen, gerektiğinde, kendi değimi ile, görüşünü savunmak için küstahlığı ele alabilen bir insandır. Bir art düşünceye sahip olmaması ve maddî çıkar peşinde koşmaması onun bu alandaki başarısını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Reuter'in bu yanının İkinci Cihan Savaşından sonraki başarısında çok büyük payı olmuştur. Almanya'ya dönüş izni için 1,5 yıl bekledikten sonra yolculuk güçlüklerine katlanmak, yol masraflarını kendisi finanse etmek suretiyle yakılmış, yıkılmış, kelimenin tam anlamıyla perişan bir durumda olan Berlin'e koşup hizmete hazır olduğunu bildirmesi onun kendisinden önce memleketini ve başkalarını düşündüğünü gösteren açık bir örnektir.

Reuter'in başarısı, halkı tanımak, halkın sorunlarına özdenlikle çözüm aramak, bulmak ve yaptığı, yapacağı işlerden kendisine herhangi bir ayrıcalık beklememekte toplanır. O bir kere çevresindekileri, kitleyi böyle olduğuna inandırdıktan sonra başarının altın anahtarını sürekli olarak elinde bulundururdu.

Reuter'in serin kanlılığı, iyimserliği de başarısında büyük ölçüde etkili olan, şahsiyetinin ayrılmaz parçalarıdır. Ölümünden sonra yayınlanan bir kitapçıktan aldığımız şu satırlar onun halkla birlikte geçirdiği sıkıntılı günleri, halka yakınlığını anlatmaktadır :

«Bu adamın sarsılmak bilmeyen iyimserliği, bütün bir şehrin, tarihte eşi bulunmayan ablukaya dayanmasını sağladı. Ernst Reuter Berlinlilerin güvenini sağlamakta güçlük çekiyordu. Çünkü 28 Kasım 1946'da Berlin'e döndüğünde yalnız politika ile ilgilenmiş olan yaşlılar için onun adı bir anlam taşımakta idi...

O zamanlar güçlüklerle göğüs germede faydalandığı, sarsılmak bilmeyen serin kanlılığı, en yakın iş arkadaşlarını ve sonra da bütün toplumu kamçılamakta faydalandığı iyimserliği Ernst Reuter'in çok işine yaradı. O günlerde herhangi bir kimse, bir şehirciye, ya da bir belediyecilik uzmanına 'bir şehir Berlin'in içinde bulunduğu koşullara ne kadar dayanabilir?' diye sorsa idi alacağı cevap 'bir haftadan fazla dayanamaz' olurdu.

Onun adını Newyork'lular, Kopenhag'lular kadar tanıyordu. Şüphesiz Kremlin'deki efendiler de. Fakat herkesten çok onu Berlin'liler tanımakta idi. Özellikle onun kalenderce ve zaman zaman bir Üniversite talebisini andıran rahat, yapmacıksız davranışları Berlin'lilerin çok hoşuna giderdi. Berlin'liler bütün sıkıntılarını, güçlüklerini ona söylerlerdi. O da ayakkabı neremizi sıkıyor? tekerlemesiyle düzenlediği sürekli radyo programlarında halkın her türlü sorusunu cevaplandırmak yolunu tuttu.» (11)

Ayakkabı Neremizi Sıkıyor Sürekli Radyo Programları : Reuter halkla sıkı temas kurmak ve idarenin türlü nevralkjik noktalarını öğrenmek için her çareye başvurmuştur. Önce bu amaçla bir şikâyet bürosu kurdu, sonradan bunun adı Danışma Bürosu oldu. O arkadaşlarının da yardımı ile bütün mektupları cevaplandırmak istedi. 1949 yılının ikinci yarısında halktan 6000 mektup almıştı. Bu rakam ölünceye kadar 95.000'e yükseldi. (12)

(11) Arno Scholz, **Ernst Reuter**. Adigeçen, Eser s. 20 - 30.

(12) Willy Brand, Richard Lowenthal, a.g.e. s. 592.

Reuter 15 günde bir radyoda konuşmak suretiyle halkla olan ilişkilerini geniş bir alana yaymak ve etkili kılmak yolunu tuttu. Bu programlar umulandan çok fazla sonuç verdi.

«Onu, başındaki bere, elindeki bastonla hiç görmemiş olanlar bile sesinden, radyodan baba şefkatiyle gelen sesinden tanıdı. Anneler 'susalım' Reuter konuşacak 'ayakkabı neremizi sıkıyor' programı var derlerdi. Belki bazan sevilen bir öğretmen, ya da Papaz böyle konuşur. Hiç bir Profesör böyle konuşamaz. O yine de bir Profesördü, bu Ernst Reuter. O her zaman sanki kucağında bir çocuk varmış gibi hayırhahdı, neşe ve teselli sunardı.» (13)

Bir dinleyicinin mektubunda sorduğu «ayakkabı sizin de ayağınızı sıkıyor mu?» Sorusuna Reuter verdiği cevapta: çok sık öğle, akşam, yemeklerine, öteki toplantılara davet edildiğini, buralarda konuşmak zorunda bırakıldığını söyledikten sonra:

«İnsanın işinde gerçekten biraz yaratıcı olabilmesi için belli ölçülerde istirahata ve denge kazanmağa, sürekli olarak oradan oraya koşturmak yerine, düşünebilmek için zamana ihtiyacı vardır. Umarım ki beni doğru anlıyorsunuz» diyor.

REUTER'DE ÖZGÜRLÜK, HAK VE İNSANLIK DUYGUSU :

Reuter'in şahsiyeti özgürlük duygusu ile taçlanmıştı. 1912 de Üniversiteyi bitirdikten sonra Alman Sosyal Demokrat Partisine girmesiyle ailesi arasında başlayan çekişmede onun özgürlük duygusu bir bütün olarak ağırlığını göstermiş ve şahsiyetine damgasını vurmuştur. Komünist partisinde iken bile, parti disiplini ve benzeri nedenlerle verilen her direktife uymadığını Lenin'in Alman Komünist Partisi Başkanına yazdığı mektupta yer alan şu sözlerden anlıyoruz.

«Reuter çok kabiliyetli ve parlak zekâlı bir gençtir. Ancak lüzumundan fazla özgürlüğüne düşkündür.» (14)

Reuter üstün bir hak ve insanlık duygusu da taşırdı. O kendisine yapılmasını istemediği hiç bir şeyin başkalarına yapılmasını hoş görmezdi. Temerküz Kamplarına girip çıkarken, Almanya'dan uzak yaşarken, Berlin'de verdiği birbirinden çetin savaşlarda hep

(13) Friedrich Bucholz, a.g.e. s. 4.

(14) Ernst Reuter Aus Reden Und Schriften, a.g.e. s. 35.

onun insanlık, hak ve özgürlük duygularının etkisi altında davran-
dığını görürüz.

O NAZİ'lerin tutumunun tam karşıtı olarak hakkı yalnız Alman-
lar için değil, renk, dil, din ayırımı yapmadan bütün insanlar için
kabul etmiş ve bir gün insanların bu gerçek etrafında birleşecek-
lerine yürekten inanmıştır. Daha İkinci Cihan Savaşı başlamadan
Reuter dünyanın yaklaşmakta olduğu faciayı Türkiye'den izliyor ve
bir dostuna yazdığı mektupta şöyle diyordu: «İlk krizde Alman-
ya'da kalan Yahudiler imha edilecektir. Kanımca bunda kimsenin
hiç şüphesi olmamalıdır.»

Reuter'in milliyet duygusu bütün hayatı boyunca insanlık duy-
gusunun gölgesi altında kalmıştır. O insanlığın kurtulması için Al-
manya'daki rejimin yıkılmasını istemiş ve beklemiştir. Çünkü, Reu-
ter, Hitler'in bütün dünyaya hakim olduğu zaman insanlığın içine
düşeceği hürriyetsizliği, uğrayacağı haksızlığı pek iyi biliyordu.

Reuter halkla rejimi ayırır ve bir çok haksızlıkların sürüp git-
mesinde bu ayırımı yapamayanların büyük payı olduğunu ısrarla
söylerdi. Bir konuşmasında Ruslar hakkında şöyle diyordu :

«Halkın başına gelenlere rağmen biz Berlin'de Ruslara
karşı herhangi bir düşmanlık duygusu taşımıyoruz. Ber-
lin'li her politikacı, kendisini polemige kaptırdığı zaman
bile, Ruslar'dan değil, Sovyetler'den söz eder. Çünkü biz
halkla rejimi birbirinden ayırıyoruz. Müttefikler bütün
Almanları, Alman rejimi ile bir tutmak suretiyle bize
karşı yanlış davranmaktadırlar. Bunun Berlin'de bizim
tarafımızdan tekrarlanmaması, bütün dünyada tekrar-
lanmaması gerekir. Çünkü biz yalnız kendi özgürlüğümüz
için savaşmıyoruz, bütün halkların, bu arada Rus halkı-
nın özgürlüğü için de savaşıyoruz.» (15)

Reuter insanların yalnız özgürlük içinde yaşayabileceğine inan-
mıştı. Ona göre özgürlük olmazsa, teknolojinin makinalaştırıcı
düzeni içinde insan ruhsuzluktan boğulacak ve bunu fizik anlam-
da ölüm izleyecektir. Reuter hiç bir milletin, Hitler rejimini yaşa-
mış olan Alman milleti kadar özgürlüğe susamamış olduğunu ko-
nuşmalarında sık sık tekrarlamıştır.

Politikacı Reuter'in şimdiye kadar ortaya koymağa çalıştığı-
mız şahsiyetinin bir belirtisi olan politika anlayışını da şu satır-
lardan izleyelim :

(15) Aynı eser, s. 119.

«Doğru anlamıyla politika, insan çehresine ve insan ruhuna biçim vermek için yapılan manevî güreşe katkıda bulunmaktır. Bu işde yalnız politika değil başka güçler de görev alırlar. Fakat yalnız buz gibi soğuk ve yavan hesapları realist faktör olarak benimseyen bir politika, gerçeği, halkın ruhunun derinliklerinde olup bitenleri hiç bir zaman anlamayacaktır. Böyle bir politika tarihi ve insanlığı gerçekten harekete getiren güçleri tamamen inkâr eder. Bu türlü küçük inanç sahibi cahillere durmadan, günlük bunalımları aşan başka şeylerin olduğunu, bugün Alman milletinin içinde bulunduğu gibi, sıkıntılı günlerde ona liderlik yapmak ve hizmet etmek isteyenlerin her şeyi bütünü içinde görme ve tanıma niteliğine sahip olmaları gerektiğini anlatmak zorundayız» (16).

TARİFE UZMANI VE PROFESÖR REUTER'İN ŞAHSİYETİ :

Anlaşmalardan söz ederken Reuter'e politika ile uğraşmasının yasaklandığını yukarıda belirttik. Onun Türkiye'ye gelmeden önceki hayatının en az 20 yılı politik alanda pek az kişide görülebilecek bir canlılık ve renklilik içinde geçmiştir. O politik ideallerine sadık kalmak için aile bağlarını kırmağı göze almış, anti militarist bir dernek kurmuş, Rusya'da patlak veren Komünist ihtilâlinin ilk günlerinde önemli roller oynamış, ihtilâlin başta gelen liderleriyle birinci elden ilişki kurmuş, Alman Komünist Partisinin Genel Sekreteri olmuş, büyük bir şehrin Belediye Başkanlığına getirilmiş, Alman Parlamentosuna üye seçilmiş, iki kez temenküz kampına girmiş, çıkmış ve kendi sözüyle : «çıplak hayatını vahşi hayvandan kurtarabilmek için Almanya'dan kaçmak yolunu tutmuş... olan bir kimse idi.

Bu kadar hareketli ve fırtınalı bir hayat sürmüş olan Reuter her yıl tekrarlanan anlaşmalara konan, politika ile uğraşmasını yasaklayıcı hükümlerin altına imza atıyor, dürüst bir insan olarak verdiği söze uygun davranmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Burada bir çelişme görülebilir. Fakat Türkiye'de onu tanımış olan herkes Reuter'in kendisini tam anlamıyla kontrol edecek güçte bir insan olduğu kanısını taşımıştır. Belki o da bir insan olarak zaman zaman kendisine politik tecrübelerini değerlendirme fırsatı verecek bir memlekete gitmeyi düşünmüştür. Örneğin İspanya'daki iç savaş sırasında Cumhuriyetçilerin faydalanabileceği bir kim-

(16) Ernst Reuter Aus Reden und Schriften a.g.e., s. 122.

se olduğu kendisine söylenmiş ve fakat bu konuda ciddî bir teşebbüse geçilmemiştir.

İkinci Cihan Savaşının çıkması, özellikle Siyasal Bilgiler Okulunda bir Profesörlük görevi alması Reuter'i Türkiye'ye daha çok bağlamıştır. Eline geçen paranın değeri her gün biraz daha düşmekle beraber Reuter Şehircilik alanındaki bilgisini, görgüsünü, tecrübesini değerlendirmek için önemli bir fırsata kavuşmuş oluyordu.

Reuter daha ilk günlerde Türkçeyi öğrenmeye karar vererek bir bütün olan şahsiyetinin gereğini yerine getirmiştir. O esaret kamplarında, hastahane, çalıştırıldığı maden ocağında da Rusça öğrenmişti. Reuter'in Türkiye'ye gelmeden Londra'da kaldığı birkaç ay içinde, İngilizcesini geliştirmek için her türlü çabayı gösterdiğini de biliyoruz.

Reuter yukarıda sözünü ettiğimiz, Emin Erişingil'e yazdığı 8 Ağustos 1938 tarihli mektubunda şöyle diyordu :

«Bu çalışmam için ödenecek karşılık konusundaki sorunuza şöyle cevap vermek isterim. Bugünkü koşullar içinde üzerime alacağım öğretim işini herhangi bir maddî karşılık beklemeden yapmak isterdim. İktisat Vekâletinde üç yıldan beri yapmakta olduğum görevden ayda net olarak 800 TL. sı almaktayım. Böyle bir aylığı aldığım sürece daha üstüne çıkmak istemem. Ben böyle düşünebilecek kadar, çok eski bir memurum. Bu iş için yapacağım masrafları karşılamak üzere bana ayda 50 lira vermeniz yetecektir. Ancak böyle bir ödeneğin, yapacağım işlerin karşılığı değil, yalnız bir tazminat olduğu kabul edilmelidir.»

Reuter'in her yıl yenilenen anlaşmalarla çalıştığı yabancı bir memlekette bile ücret konusunda şahsiyeti ile çelişkiye düşmemek için her türlü çabayı gösterdiğini yukarıdaki satırlar açıkça belirtmektedir. Reuter gerçekten yazıları, kitapları, konferansları ile misafir bulunduğu memlekete faydalı olmaktan başka hiç bir şey düşünmemiştir.

Reuter'in Türkiye'den *memleketim, memleketimiz* diye söz etmesi de onun şahsiyetini ortaya koyan başka bir örnektir. O milliyet taaassubunu her zaman reddetmiş ve insanların kötü rejimler ve iktidarlar yüzünden birbirine düşürüldüğü görüşünü savunmuştur. Geniş halk kitleleri hakkında onun bu görüşü kesindir. Türkçeyi öğrendikten sonra halkı yakından tanımak için her fırsattan

faydalanan Reuter Türk köylüsünün meziyetlerini görüp anladıkça aydınlara iğneli sözlerle çatmağı da ihmal etmemiştir.

Reuter'in görüşlerini savunmada gösterdiği incelik de kendisiyle çalışanların her zaman dikkatini çekmiştir. Bu konuda iki örnek verelim.

Reuter tarife uzmanı olarak çalışırken kendisinden belli bir konuda rapor hazırlamasını isterler. O yaptığı ön araştırma sırasında İngilizce bir raporla karşılaşır ve bu raporda istenen bilginin ve tavsiyenin büyük ölçüde yer aldığını görür. İngilizce raporu götürerek: «tavsiye ve bilgi istiyorsanız bunda yeteri kadar var, rapor kolleksiyonu yapmak istiyorsanız bir de ben hazırlayayım» der. Onun da bir rapor hazırlaması istenir ve öyle yapar.

İkinci örnek bisikletle ilgilidir. Reuter evinden Bakanlığa, Siyasal Bilgiler Okuluna, hafta pazarlarına... bisikletle gider gelirdi. Onu Ankara'da çöpçüler, ayakkabı boyacıları, pazardaki satıcılar, polisler, gece bekçileri... bisikletle dolaşan koyu lâcivert bereli Alman diye tanırlardı. Bakanlığın Müsteşarı Reuter'i birgün odasına davet eder, bol ikramdan sonra, bisikletle Bakanlığa gelmesinin pek hoş karşılanmadığını, kendisinin Bakanlığın en önemli kişilerinden olduğunu... söyler. Reuter'de bir süre bu Bakanlığa bisikletle gidip gelmeyi seyrekleştirir. Birgün Türk gazetelerinden birinde Hollanda Kraliçesi'nin, bisiklet üzerinde, şehirde gezdiğini gösteren resmi çıkar. Reuter hemen bu resmi keserek, o zaman Parlamento'da üye bulunan eski Müsteşarına gönderir ve şu notu ekler: «Görüyorsunuz bir kraliçenin şehirde bisikletle gezmesi ayıp sayılmıyor».

Reuter Türk inkilâplarına ve onun yaratıcılarına hayrandı. Memleketine döndükten sonra yayınladığı bir makaleden anladığımız aşağıdaki satırlar, onun şahsiyetini onbuçuk yıl beraber yaşadığı Türk toplumunun sorunlarını anlamaktaki başarısını gösterecek niteliktedir.

«Birinci Cihan Savaşı felâketinden sonra milletine yeniden hürriyetini kazandırmış olan büyük Devlet adamı Atatürk'ün memleketine yaptığı büyük hizmetlerden biri, eski İmparatorluk hayallerine bir daha dönmek üzere, tam anlamıyla son vermiş olmasıdır. Belki bazı turancılık hayallerine sahip olanlar vardır. Fakat bunlar Türk Milleti için hiç bir rol oynamazlar. Türkiye'de geniş halk kitlelerinin bir tek dileği şudur: Yüzyıllar boyunca kötü işletilen, verimi düşürülen memleketi yeniden imar etmek ve ondan yaşamağa değer bir vatan yaratmak...

Türkiye'nin ilerlemek için şu iki şeye ihtiyacı vardır. İktisadî alanda gelişmeyi sağlamak ve gerçek, uzvi ve aşağıdan yukarıya gelişen bir demokrasi kurmak. Askerlik ve memurluk mesleklerindeki yüzyılların alışkanlıkları bu memlekette iktisadi gelişmeyi içeriden engelleyen bazı nedenler hazırladılar.

Şüphesiz Türkiye'nin dış yardıma ihtiyacı vardır. Fakat bu güzel ve sermeye değer memleketin gerçek dostları, yapılacak yardımın koşullarının, biçiminin ve yerinin iyi seçilmesi suretiyle, gelişmeyi geciktiren güçlerin direnmesini artıracak yönde değil, bu memleketteki kalkınmayı hızlandıracak güçlerin faydalanmasını sağlayacak yönde olması gerektiğini görmezlikten gelmemelidirler.» (17)

ALTINCI KESİM

SONUÇ :

Reuter'in bütün hayatı dengeli, tutarlı, büyük bir liderin, devlet adamının davranışına yakışacak bir biçimde geçmiştir. Onun iyimserliği ve serin kanlılığı hiçbir zaman bedeli ödenmeden elde edilecek sonuçlara yönelmemiştir. O ayrıntıları gözden uzak tutmadan olayları bir bütün olarak görür ve değerlendirirdi.

Girişte Reuter'in Türkiye'deki yaşantısını, özellikle Profesörlüğünü sandöviçin iki kanadı arasına konan katkıya (peynir, salam, tereyağ...) benzettik. Gerçekten Reuter için asıl olan politika yapmak ve bu yoldan sosyalist idealinin gerçekleşmesine hizmet etmektir. Kitlelerin izdirabını dindirmek, din, renk, milliyet gibi ayrımları ve öteki peşin hükümlere dayanan geçimsizlikleri, çatışmaları önlemek için katkıda bulunmak onun bütün çabalarına yön veren fikirler olmuştur. İdealizm ile gerçekçiliği bağdaştırmasını pek iyi bilen Reuter : «bütün insanları melek yapamayız. Bu yapılabilsen hayat çok can sıkıcı olurdu.» demeyi de unutmamıştır.

Sandöviçin katkısı olarak kabul ettiğimiz Türkiye'de geçen 10 buçuk yıl ona dinlenmek, beklemek, dünyada olup bitenleri ana çizgileriyle izlemek, değerlendirmek, bir kelime ile kendini yenilemek fırsatını vermiştir. Berlinde karşılaştığı bir Türk dostuna : «beklemeyi, sabırlı olmayı ben Türkiye'de öğrendim. Ve bu özelliklerin ne

(17) Edzard Reuter, *Ernest Reuter Ein Leben ...* a.g.e. s. 94-97.

kadar değerli ve önemli olduğunu da Almanya'ya döndükten sonra kabul ettim.» demiştir.

Almanya'ya döndükten sonra Berlin'i özgürlüğün bir kalesi haline getirmesi, Bonn Hükûmeti, işgal komutanları, açlık, yokluk ile yılmadan, umudumu yitirmeden savaşması haklı olarak, büyük Alman ve Batılı Devlet adamları arasında Reuter'e önemli bir yer sağlamıştır. Hitler rejiminin çökeceğine inanan Reuter ilk fırsatta Almanya'ya dönerek her türlü koşullar içinde memleketine hizmet edeceği günü beklemiş ve Türk uyruğuna geçmeyi bu nedenle kabul etmemiştir. Berlin'de karşılaşacağı sıkıntıları pek iyi bilen Reuter Ankara'dan ayrılmadan bir kaç gün önce Doçenti Fehmi YAVUZ'un Ulucanlar'daki evinden Samanpazarına doğru yürürlerken, üzüm, elma, armut, karpuz, kavun, ayva, nar, her türlü sebze ve meyveleri sergilemiş olan manavların önünde durarak arkadaşına : «Fehmi, şu dükkânlardan birini olduğu gibi Berlin'e götürsem nasıl olur?» diye sormuş ve cevap beklemeden; «yerinde kalsınlar, daha iyi, çünkü yalnız bana satış yapsalar olmaz, herkese satış yaparlarsa malları on dakika dayanmaz» demiştir.

Reuter insanlık duygusu, teknik bilgisi, çalışkanlığı, kendisini kontroldaki başarısı ile beraber çalıştığı herkese, bir arada yaşadığı topluma kendisini kabul ettirmiş ve her zaman kendisinden saygı ile söz edilecek anılar ve izler bırakmıştır.